

no, nec est tenebrae a lumine deficientes, nec est A lumen intelligibile, nec est error, quo animus decipitur nec veritas, qua¹ sua industria animus illuminatur², et omnino nulla est ejus positio vel ablatio. Sed tamen quaecunque alia de ipso ponimus, vel ab

ipso auferimus, ipsum tamen nunquam ponimus vel auferimus, quoniam super positionem est perfecta omnium causa, et super ablationem est excessus ejus ab omnibus et super omnia absolutus. *Explicis opus multum utile, et obscurum valde.*

VARIAE LECTIONES

¹ Sic cod. ² Conj., cod. *insb'atur.*

JOANNIS SCOTI

HOMILIA

IN PROLOGUM S. EVANGELII SECUNDUM JOANNEM.

(CAP. I, 1—14.)

Ex cod. ms. bibliothecae Alenconiensis primus edidit M. Felix Ravaisson, *Rapports sur les bibliothèques des départements de l'Ouest. Paris, 1811, pag. 351 sq.*; deinde excudit M. Saint-René Taillandier, *Scot Erigène et la philosophie scolastique, Strassb., 1813, pag. 299 sqq.*

Omelia Joannis Scoti translatoris Ierarchiae Dionysii¹.

Vox spiritualis aquilae auditum pulsat Ecclesiae. Exterior sensus transeuntem accipiat sonitum; interior animus manentem penetret intellectum. Vox altividi volatilis, non aera corporeum vel aethera vel totius sensibilis mundi ambitum supervolitantis, sed omnem theoriam, ultra omnia, quae sunt, et quae non sunt, citivolis intimae theologiae pennis clarissimae superaeque contemplationis obtutibus transcendentis. Dico autem quae sunt, quae sive humanum sive angelicum non omnino fugiunt sensum, cum post Deum sint, et eorum numerum, quae ab una omnium causa condita sunt, non excedant; quae vero non sunt, quae profecto omnes intelligentiae vires relinquunt. Supervolat itaque beatus theologus Joannes non solum quae intelligi ac dici possunt, verum etiam in ea, quae superant omnem intellectum et significationem, supervehitur, extraque omnia ineffabili mentis volatu in arcana unius omnium principii exaltatur, incomprehensibilemque ipsius principii et verbi, hoc est Patris et Filii, unitam superessentialitatem, nec non et distinctam supersubstantialitatem pure dinoscens, Evangelium suum inchoat, dicens: *In principio erat Verbum.*

O beate Joannes, non immerito vocitaris Joannes. Ebreum nomen est Joannes, cujus interpretatio graecae δ *εξαπισατο*^a, latine vero *cui donatum est*. Cui enim theologorum donatum est, quod tibi est donatum, abdita videlicet summi boni penetrare mysteria, et ea, quae tibi revelata et declarata sunt,

B humanis mentibus ac sensibus intimare? Dic, quaeso, cui tanta ac talis est donata gratia? Fortassis quis dicet: summo vertici apostolorum, Petro dico, qui Domino interroganti, quem se esse existimaret, respondit: « Tu es Christus Filius Dei vivi ». Sed non temere, ut opinor, quis dixerit, plus in typo fidei et actionis, quam scientiae et contemplationis Petrum talia dixisse, ea scilicet ratione, qua Petrus in forma actionis ac fidei ponitur, Joannes autem contemplationis atque scientiae typum imitatur. Unus siquidem decumbebat super pectus Dominicum, quod est contemplationis sacramentum, alter saepe titubabat, quasi trepidae actionis symbolum. Actio namque mandatorum divinatorum, priusquam perveniat in habitum, puras aliquando discernit species virtutum, aliquando fallitur ejus judicium, carnalium cogitationum nebulis obumbratum. Intimae vero theoriae acies, postquam semel veritatis perspexerit vulum, nequaquam repercutitur, nunquam fallitur, nulla caligine occultatur in perpetuum.

Ambo tamen currunt ad monumentum. Monumentum Christi est divina Scriptura, in qua divinitatis et humanitatis ejus mysteria densissima veluti quadam muniuntur petra. Sed Joannes praecurrit eitis Petro. Acutius namque atque velocius intima divinatorum operum penetrat secreta virtus contemplationis penitus purificatae, quam actionis adhuc purificandae. Verumtamen primo intrat Petrus in monumentum, deinde Joannes, ac sicut ambo currunt, ambo intrant. Petrus siquidem fidei symbolum, D Joannes significat intellectum. Ac per hoc, quoniam scriptum est: « Nisi credideritis, non intelligetis », ne-

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. *Gerarchie Dionysii.*

NOTAE.

^a Sic locus reparari debet. In codice legitur *oi-exapicato*, quod est δ *EXAPICATO*, id quod editores cl. omnino fugisse videtur. S. Hieronymus quoque

interpretatur: Joannes, in quo est gratia, vel Domini gratia. Derivatur enim יהוה a יהוה et יון , ita ut proprie significet *cui Jekora propitius.*

cessario praecedit fides in monumentum sanctae Scripturae, deinde sequens intrat intellectus, cui per fidem praeparatur aditus. Petrus itaque Christum Deum et hominem jam factum in temporibus cognovit, et ait: « Tu es Christus Filius Dei vivi ». Altissime volavit. Sed alius ille, qui eundem Christum Deum de Deo ante omnia tempora genitum intellexit, dicens: *In principio erat Verbum*. Nemo nos existimet Petro Joannem praeferre. Quis hoc fecerit? Quisnam esset apostolorum altior illo, qui est et dicitur vertex eorum? Non praeferrimus Petro Joannem, sed conferimus actioni contemplationem, purgando adhuc animo perfecte purgatum, ascendenti adhuc virtute ad incommutabilem habitum per venientem¹ jam virtutem. Non enim nunc consideramus apostolicarum personarum dignitatem, sed investigamus pulcherrimam divinarum mysteriorum differentiam.

Petrus itaque, hoc est actio virtutum, Dei Filium, mirabili et ineffabili modo carne circumscriptum, per virtutem fidei et actionis conspicitur: Joannes vero, hoc est altissima contemplatio veritatis, Dei Verbum per se absolutum et infinitum in principio suo, hoc est, in Patre suo miratur. Petrus aeterna simul ac temporalia, in Christo unum facta, divina revelatione introductus inspicit: Joannes sola aeterna ejus in notitiam fidelium animarum introducit.

Spirituale igitur *πρωτόν*² citivolum, deividum, Joannem dico theologum, omnem visibilem et invisibilem creaturam superat, omnem intellectum tranat, et deificatum in Deum intrat deificantem. O beate Paule, raptus es, ut tu ipse asseris, in tertium caelum, sed non es raptus ultra omne caelum; raptus es in paradysum, sed non es raptus super omnem paradysum. Joannes omne caelum conditum, omnemque creatum paradysum, hoc est, omnem humanam angelicamque transgreditur naturam. In tertio caelo, o vas electionis et magister gentium, audisti verba ineffabilia, quae non licet homini loqui. Joannes, intimae veritatis inspector, ultra omne caelum in paradiso paradysorum, hoc est in causa omnium, audit unum Verbum, per quod facta sunt omnia, et libuit ei illud Verbum dicere, hominibusque praedicare, quantum hominibus praedicari potest, ac fiducialiter clamat: *In principio erat Verbum*.

Non ergo Joannes erat homo, sed plus quam homo, quando et seipsum, et omnia, quae sunt, superavit, et ineffabili sapientiae virtute, purissimoque mentis acumine subvectus, in ea, quae super omnia sunt, secreta videlicet unius essentiae in tribus substantiis, et trium substantiarum in una essentia, ingressus est. Non enim aliter potuit ascendere in Deum, nisi prius fieret Deus. Ut enim radius oculorum nostrorum species rerum sensibilium coloresque non prius potest sentire, quam se solaribus radiis immisceat, unumque in ipsis et cum ipsis fiat, ita animus sanctorum puram rerum spiritualium, omnemque intellectum superantium cognitionem non suffert

VARIAE LECTIONES.

¹ Corr., R. *pervenientem*. ² Corr., cod. *vetussum*

accipere, nisi prius incomprehensibilis veritatis participationem dignus efficiatur habere. Sanctus itaque theologus, in Deum transmutatus, veritatis particeps, Deum Verbum subsistere in Deo principio, hoc est Deum Filium in Deo Patre, pronuntiat. *In principio, inquit, erat Verbum*. Intuere caelum apertum, hoc est summæ ac sanctæ trinitatis et unitatis revelatum mundo mysterium. Animadvertite angelum divinum super Filium hominis ascendentem, nobis videlicet annunciantem, ipsum esse ante omnia in principio Verbum, ac mox descendentem super eundem Filium hominis, clamantemque: *Et Verbum caro factum est*. Descendit evangelizans Deum Verbum hominem factum supernaturaliter inter omnia ex virgine; ascendit proclamans idem Verbum superessentialiter genitum ex Patre ante et ultra omnia. *In principio, inquit, erat Verbum*. Et notandum, quod in hoc loco non temporis, sed substantiae significationem beatus evangelista insinuat per hanc vocem, quae est *erat*. Nam et positio ejus, id est *sum*, unde inaequaliter flectitur, duplicem continet intellectum. Aliquando quidem subsistentiam cujuscumque rei, de qua praedicatur, absque ullo temporali motu significat, ideoque substantivum verbum vocitatur; aliquando temporales motus secundum aliorum verborum analogiam declarat. Tale ergo est quod ait: *In principio erat Verbum*, ac si aperte diceret: In Patre subsistit Filius. Quis enim sanum sapiens dixerit, Filium in Patre temporaliter unquam substituisse? Illic enim sola cogitatur aeternitas, ubi sola intelligitur immutabilis veritas. Et ne quis existimaret, ita Verbum in principio subsistere, ut nulla substantiarum differentia subintelligatur inesse, continuo subjunxit: *Et Verbum erat apud Deum*, hoc est, et Filius subsistit cum Patre in unitate essentiae et substantiali distinctione. Et iterum, ne in quopiam talis serperet venenosa cogitatio, Verbum solummodo in Patre esse, et cum Deo esse, non autem ipsum Verbum substantialiter et coessentialiter Patri Deum subsistere — hic namque error perfidos invasit Arianos — protinus adjecit: *Et Deus erat Verbum*. Videns item, quod non defuturi essent, qui dicerent, non de uno eodemque Verbo evangelistam scripsisse: *In principio erat Verbum*, et *Deus erat Verbum*, sed aliud voluisse *Verbum in principio*, aliud *Deus erat Verbum* haeticam opinionem destruens, consequenter subnectit:

Hoc erat in principio apud Deum, ac si diceret: hoc Verbum, quod Deus est, apud Deum ipsum est, et non aliud quid erat in principio. Sed significantius ex Graecorum exemplaribus potest intelligi. In eis enim *ὄντως* scribitur, id est, *hic*, et potest referri ad utrumque, ad Verbum videlicet et Deum; haec quippe duo nomina *θεός* et *λόγος* apud Graecos masculini generis sunt. Ac per hoc ita potest intelligi: *et Deus erat Verbum; hic erat in principio apud Deum*, tanquam si luce clarius dixerit: Illic Deus Verbum

apud Deum, ipse est, de quo dixi: *In principio erat Verbum.*

Omnia per ipsum facta sunt. Per ipsum Deum Verbum, vel per ipsum Verbum Deum omnia facta sunt. Et quid est *omnia per ipsum facta sunt*, nisi: eo nascente ante omnia ex Patre, omnia cum ipso et per ipsum facta sunt? Nam ipsius ex Patre generatio ipsa est causarum omnium conditio, omniumque, quae ex causis in genera et species procedunt, operatio et effectus. Per generationem quippe Dei ex Deo principio facta sunt omnia. Audi divinum et ineffabile paradoxum, irreserabile secretum, invisibile, profundum, incomprehensibile mysterium. Per non factum, sed genitum, omnia facta, sed non genita. Principium, ex quo omnia, Pater est; principium, per quod omnia, Filius est. Pater loquente verbum suum, hoc est, Patre gignente sapientiam suam, omnia sunt. Propheta ait: « Omnia in sapientia fecisti »; et alibi, personam Patris introducens: « Eructavit cor meum ». Et quid eructavit cor suum? Ipse exponit: « verbum bonum dico », verbum bonum loquor, Filium bonum gigno. Cor patris est sua propria substantia, de qua genita est Filii propria substantia; praecedit Pater Verbum non natura, sed causa. Audi ipsum Filium dicentem: « Pater major est me », substantia ejus causa meae substantiae est. Praecedit, inquam, Pater Verbum causaliter, praecedit Filius omnia, quae per ipsum facta sunt, naturaliter. Substantia Filii Patri coaeterna est. Substantia eorum, quae per ipsum facta sunt, inchoavit in ipso esse ante tempora secularia, non in tempore, sed cum temporibus. Tempus siquidem inter cetera, quae facta sunt, factum est; non autem procreatum, sed concreatum. Et quae est consequentia verbi, quod locutum est os Altissimi? Non enim in vanum locutus est Pater, non infructuose, non sine magno effectum; nam et homines [inter] se ipsos loquentes aliquid in auribus audientium efficiunt. Tria itaque credere et intelligere debemus, loquentem Patrem, pronunciatum Verbum, ea quae efficiuntur per Verbum. Pater loquitur, Verbum gignitur, omnia efficiuntur. Audi Prophetam, quum ipse dixit, *et facta sunt*, hoc est, Verbum suum genuit, per quod facta sunt omnia. Et ne forte existimares eorum, quae sunt, quaedam quidem per ipsum Dei Verbum facta esse, quaedam vero extra ipsum aut facta esse aut existentia per semetipsa, ita ut non omnia, quae sunt, et quae non sunt, ad unum principium referantur, conclusionem totius theologiae subdidit: *et sine ipso factum est nihil*; hoc est, nihil extra ipsum est factum, quia ipse ambit, intra se comprehendens omnia, et nihil ei coaeternum vel consubstantiale intelligitur vel coessentialiale, praeter suum Patrem et suum Spiritum a Patre per ipsum procedentem. Et hoc facilius in Graeco datur intelligi. Ubi enim Latini ponunt *sine ipso*, ibi Graeci *χωρὶς αὐτοῦ*, hoc est extra ipsum. Similiter et ipse Dominus suis discipulis dicit: « Extra me nihil potestis facere ». Qui per vos, inquit, extra me fieri

non potuistis, quid extra me facere potestis? Nam et ibi non *ἀπὸ*, sed *χωρὶς*, hoc est, non *sine*, sed *extra* Graeci scribunt. Facilius autem propterea dixi, quia, dum quis audit *sine ipso*, potest putare sine ipsius consilio vel adjutorio, ac per hoc non totum, non omnia illi distribuit; audiens vero *extra*, nihil omnino relinquit, quod in ipso et per ipsum factum non sit.

Quod factum est in ipso vita erat. Postquam remotissima omni ratione et intellectu beatus evangelistes divina revelavit mysteria, Deum Verbum videlicet in Deo loquente, in ambobus intelligentiam sancti Spiritus divinae Scripturae contemplatoribus relinquens—ut enim, qui loquitur, in verbo, quod loquitur, necessario spiritum prodat, ita Deus Pater simul et semel et Filium suum gignit et Spiritum suum per genitum suum producit—et postquam per Deum Filium omnia facta esse, et nihil extra ipsum subsistere astruxit, veluti ab altero primordio suae theologiae seriem direxit, dicens: *Quod factum est in ipso vita erat.* Praedixit enim, *omnia per ipsum facta sunt*, ac veluti a quopiam rogatus de iis, quae per Deum Verbum facta sunt: quomodo et quid in ipso erant, quae per ipsum facta sunt? respondit et ait: *Quod factum est in ipso vita erat.* Quae sententia dupliciter pronunciat. Potest enim subdistingui: *Quod factum est*, ac deinde subjungi *in ipso vita erat*, potest etiam sic: *Quod factum est in ipso*, ac deinde subinferri *vita erat*. Ac per hoc in duabus pronuntiationibus duos speculamur intellectus. Non enim eadem theoria est, quae dicit: quod factum, locis temporibusque discretum, generibus, formis numerisque distinctum, sensibilibus intelligibilibusque substantiis seu compactum seu segregatum, hoc totum in ipso vita erat; et ea quae declarat: quod factum est in ipso, non aliud erat nisi vita, ut sit sensus: Omnia, quae per ipsum facta sunt, in ipso vita sunt et unum sunt. Erant enim, hoc est subsistunt in ipso causaliter, priusquam sint in semetipsis effective. Aliter enim sub ipso sunt ea, quae per ipsum facta sunt, aliter in ipso sunt ea, quam ipse est. Omnia itaque, quae per Verbum facta sunt, in ipso vivunt incommutabiliter, et vita sunt; in quo neque fuerunt omnia temporalibus intervallis seu localibus, nec futura sunt, sed solummodo super omnia tempora et loca in ipso unum sunt et universaliter subsistunt visibilia, invisibilia, corporalia, incorporalia, rationalia, irrationalia, et simpliciter caelum et terra, abyssus, et quaecumque in eis sunt, in ipso vivunt, et vita sunt, et aeternaliter subsistunt, et quae nobis omni motu vitali carere videntur, in Verbo vivunt. Sed si quaeris, quomodo vel qua ratione omnia, quae per Verbum facta sunt, in ipso vitaliter et uniformiter et causaliter subsistunt, accipe paradigmata ex creaturarum natura, disce factorem ex iis, quae in ipso et per ipsum facta sunt. « Invisibilia enim ejus », ut ait Apostolus, « per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur ». Conspicere, quomodo omnium rerum, quas nunc tuas

sensibilis globositas comprehendit, causæ simul et A uniformiter in isto sole, qui maximum mundi luminare vocatur, subsistunt. Inde namque formæ omnium corporum procedunt, inde distantium colorum pulchritudo, et caetera, quæ de sensibili natura prædicari possunt. Considera multiplicem et infinitam seminum virtutem, quomodo numerositas herbarum, fructuum, animalium in singulis seminibus continetur, quomodo ex eis surgit pulchra formarum et innumerabilis multiplicitas; intueri interioribus oculis, quomodo multiplices regulæ in arte artificis unum suat, et in animo disponentis eas vivunt; quomodo infinitus linearum numerus in uno puncto unum subsistit, et hujusmodi naturalia perspicere exempla; ex quibus veluti physicae theoriæ pennis ultra omnia subvectus, divina gratia adjutus, illuminatus, poteris arcana Verbi mentis acie inspicere, et, quantum datur humanis argumentationibus Deum suum quaerentibus, videre, quomodo omnia, quæ per Verbum facta sunt, in ipso vivunt et vita sunt. In ipso enim, ut os loquitur divinum, vivimus et movemur et sumus; et, ut ait magnus Dionysius Areopagita, esse omnium est supersubstantialis divinitas.

Et vita erat lux hominum. Dei Filium, quem, o beate theologe, prius vocasti Verbum, nunc vitam nominas et lucem. Nec immerito mutasti appellationes, ut distantes nobis insinuares significationes. Verbum siquidem Dei Filium nominasti, quia per ipsum locutus est Pater omnia, quum ipse dixit et facta sunt; lucem vero et vitam, quia idem Filius lux C est et vita omnium, quæ per ipsum facta sunt. Et quid illuminat? Non aliud, nisi seipsum, et Patrem suum. Lux itaque est, et seipsum illuminat, seipsum mundo declarat, se ipsum ignorantibus se manifestat. Lux divinae cognitionis de mundo recessit, dum homo Deum deseruit. Dupliciter ego lux aeterna se ipsam mundo declarat, per Scripturam videlicet et creaturam. Non enim aliter in nobis divina cognitio renovatur, nisi per divinae Scripturae apices et creaturae species. Eloquia disce divina, et in animo tuo eorum concipe intellectum, in quo cognoscas Verbum. Sensu corporeo formas ac pulchritudines rerum percipe sensibilibus, et in eis intelliges Deum Verbum, et in iis omnibus nil aliud tibi veritas declarabit præter ipsum, qui fecit omnia, extra quem nihil contemplaturus es, quia ipse est omnia. In omnibus enim, quæ sunt, quidquid est, ipse est. Ut enim nullum bonum substantiale, ita nulla essentia præter ipsum est vel substantia. Et vita erat lux hominum. Quare lux addidit hominum? Quasi specialiter ac proprie lux sit hominum, qui est lux angelorum, lux universitatis condita, lux totius visibilis et invisibilis existentiae? An forte Verbum vivificans omnia specialiter ac proprie lux hominum dicitur, quia in homine non solum hominibus, verum etiam angelis, omnique creaturae, divinae cognitionis particeps fieri valenti, seipsum declaravit? Non enim per angelum angelis, neque per angelum hominibus, sed per hominem et hominibus et angelis, non in

phantasia, sed in ipsa vera humanitate, quam totam sibi in unitatem substantiae suscepit, apparuit, suamque cognitionem omnibus cognoscentibus se praestitit. Lux itaque hominum Dominus noster Jesus Christus, qui in humana natura omni rationali et intellectuali creaturae seipsum manifestavit, suaeque divinitatis, quia Patri aequalis est, abdita revelavit mysteria.

Et lux in tenebris lucet. Audi Apostolorum: « Fuitis », inquit, « aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino ». Audi Isaïam: « Sedentibus in regione umbrae mortis lux orta est ». Lux in tenebris lucet. Totum genus humanum merito originalis peccati in tenebris erat, non exteriorum oculorum, quibus sensibilibus formae coloresque sentiantur, sed interiorum, quibus intelligibilibus species et pulchritudines discernuntur; non in tenebris hujus caliginosi aeris, sed in tenebris ignorantiae veritatis; non in absentia lucis, quæ mundum corporeum declarat, sed in absentia lucis, quæ mundum incorporeum illuminat. Post cujus ortum ex virgine lux in tenebris lucet, in cordibus videlicet se cognoscentium. Quoniam vero totum genus humanum in duas veluti partes dividitur, in eos videlicet, quorum corda cognitione veritatis illuminata sunt, et eos, qui in obscurissimis adhuc impietatis atque perfidiae tenebris permanent, evangelista subjunxit: *et tenebrae eum non comprehenderunt*. Ac si evidenter diceret: Lux in tenebris fidelium animarum lucet, et magis ac magis lucet, a fide inchoans, ad speciem tendens; impiorum vero cordium perfidia et ignorantia lucem Verbi Dei in carne fulgentis non comprehenderunt. « Obscuratus est enim », ut ait Apostolus, « insipientes cor eorum », et sapientes se esse dicentes stulti facti sunt. Sed iste sensus moralis. Physica vero horum verborum theoria talis est. Humana natura, etsi non peccaret, suis propriis viribus lucere non posset. Non enim naturaliter lux est, sed particeps lucis. Capax siquidem sapientiae est, non ipsa sapientia, cujus participatione sapiens fieri potest. Sicut ergo aer iste per se ipsum non lucet, sed tenebrarum vocabulo nuncupatus, capax tamen solaris luminis est: ita nostra natura, dum per se ipsam consideratur, quaedam tenebrosa substantia, capax ac particeps D lucis sapientiae. Et quemadmodum praefatus aer, dum solari radio participat, non dicitur per se lucere, sed solis splendor dicitur in eo apparere, ita ut et naturalem suam obscuritatem non perdat, et lucem supervenientem in se recipiat, ita rationalis nostrae naturae pars, dum praesentiam Dei Verbi possidet, non per se res intelligibiles et Deum suum, sed per insitum sibi divinum lumen cognoscit. Audi ipsum Verbum: « Non vos », inquit, « estis qui loquimini, sed Spiritus vestri Patris, qui loquitur in vobis ». Ille una sententia voluit nos docere id ipsum in ceteris intelligere, ac semper in aere cordis nostri ineffabili modo sonare: nos vos estis, qui lucetis, sed Spiritus Patris vestri, qui lucet in vobis, hoc est, me in vobis lucere vobis manifestat,

quia ego sum lux intelligibilis mundi, hoc est, rationalis et intellectualis naturae. Non vos estis, qui intelligitis me, sed ego ipse in vobis per Spiritum meum me ipsum intelligo; quia vos non estis substantialis lux, sed participatio per se subsistentis luminis. Lux itaque in tenebris lucet, quia Dei Verbum, vita et lux hominum, in nostra natura, quae per se investigata et considerata informis quaedam tenebrositas reperitur, lucere non desinit, nec eam, quamvis delinquentem, deserere voluit, nec unquam deseruit, formans eam per naturam continendo, reformansque per gratiam deificando. Et quoniam ipse lux omni creaturae incomprehensibilis est, tenebrae eum non comprehenderunt; superat namque Deus omnem sensum et intellectum, et solus habet immortalitatem. Cujus lux per excellentiam tenebrae nominatur, quoniam a nulla creatura, quid vel qualis sit, comprehenditur.

Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes.

Ecce aquila, de sublimissimo vertice montis theologiae leni volatu descendens in profundissimam valem historiae, de caelo spiritualis mundi pennas altissimae contemplationis relaxat. Divina siquidem Scriptura mundus quidam est intelligibilis, suis quatuor partibus, veluti quatuor elementis, constitutus. Cujus terra est veluti in medio imoque instat centri historia, circa quam aquarum similitudine abyssus circumfunditur moralis intelligentiae, quae a Graecis Ethice solet appellari. Circa quas, historiam dico et ethicam, veluti duas praefati mundi inferiores partes aer ille naturalis scientiae circumvolvitur. Quam, naturalem dico scientiam, Graeci vocant Physicem. Extra haec omnia et ultra aethereus ille igneusque ardor empyrii caeli, hoc est, superae contemplationis divinae naturae, quam Graeci Theologiam nominant, circumglobatur; ultra quam nullus egreditur intellectus. Magnus itaque theologus, Joannem dico, in primordio Evangelii excelsissima theologiae cacumina tangens, caelique caelorum spiritualium secreta penetrans, ultra omnem historiam et ethicam et physicam ascendens ad ea, quae paulo ante incarnationem Verbi facta sunt, in historiam narrandam veluti in quandam terram suam intelligibilem deflectit volatum, et ait: *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes.* Joannem consequenter in suam introducit theologiam. Abyssus abyssum invocat in voce divinatorum mysteriorum. Evangelista praecursoris narrat historiam; ille, cui donatum est Verbum in principio cognoscere, illum, cui donatum est Verbum incarnatum praesire, commemorat. *Fuit homo*, inquit; non dixit simpliciter, *missus a Deo*; sed *fuit homo*, ut discerneret hominem solius humanitatis participem, qui praecurrit, ab homine divinitate et humanitate coadunato et compacio, qui post eum venit; ut segregaret vocem transeuntem a Verbo semper et incommutabiliter manente; ut insinuaret matutinam stellam in ortu regni caelorum apparentem, et declararet solem ju utitiae supervementem. Testem

discernit ab eo de quo testimonium perhibet, missum ab eo qui emittit, lucernam lucubrantem a luce clarissima mundum implente, totius humani generis tenebras mortis et delictorum demoliente. Praecursor itaque Domini homo fuit, non Deus; Dominus autem, cujus praecursor, homo simul fuit et Deus. Praecursor homo fuit transurus in Deum per gratiam; quem praecurrit, Deus erat per naturam, accepturus hominem per humilitatem, et nostrae salutis et redemptionis voluntatem. *Homo erat missus.* A quo? A Deo Verbo, quod praecurrit; missio ejus praecursio ejus; clamans praemittit vocem. *Vox clamantis in deserto*, nuntius praeparat Domini adventum. *Cui nomen erat Joannes*, cui donatum est Regi regnum fieri praecursorem, in carnati Verbi manifestatorem, et in spiritualem libertatem baptizatorem, aeterni luminis voce et martyrio testatorem.

Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. De Christo videlicet. Audi testimonium ejus: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; » et iterum: « Qui post me venit, ante me factus est. » Quod evidentius in Graeco legitur ἔμπροσθέν μου, hoc est coram me, ante conspectum meum, factus est. Ac si aperte diceret: Qui in ordine temporum post nativitatem meam natus est in carne, ante conspectum meum, dum adhuc essem in visceribus meae matris sterilis, prophético visu vidi illum eorum me conceptum et hominem factum in utero virginis.

Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine; a superioribus subaudi, et sic intellige: Non erat ille lux, sed missus est, ut testimonium perhiberet de lumine. Praecursor luminis non erat lux. Quare ergo lucerna ardens astrumque vocitatur matutinum? Lucerna ardens erat, sed non propria igne incensus ardebat, non propria luce lucebat. Stella erat matutina, sed non a seipso proprium lumen accepit. Gratia ipsius, quem praecurrebat, in eo ardebat et splendebat. Non erat ille lux, sed particeps luminis; suum non erat, quod in se et post se fulgebat. Ut enim superius diximus, nulla seu rationalis seu intellectualis creatura per seipsam substantialiter lux est, sed participatione unius ac veri luminis substantialis, quod ubique in omnibus, quae intelligibiliter lucent, lucet.

Propterea subditur: *Erat autem lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in mundum.* Veram lucem dicit Dei Filium per se subsistentem, a Deo Patre per se subsistente ante omnia seculi genitum; veram lucem dicit eundem Filium hominem ex hominibus propter homines factum. Ipse est lux vera, qui de se ipso ait: « Ego sum lux mundi; qui sequitur me, non morabitur in tenebris, sed habebit lumen vitae aeternae. » *Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in mundum.* Et quid est *venientem in mundum?* et quis est omnis homo veniens in mundum? et unde venit in mundum? et in quem mundum venit? Si de his

qui de occultis naturae sinibus in hunc mundum per generationem locis temporibusque veniunt, acciperis, qualis illuminatio est in hac vita nascentibus ut moriantur, crescentibus ut corrumpantur, compositis ut solvantur, de quietudine silentis naturae in inquietudinem tumultuantis miseriae cadentibus? Dic, quaeso, qualis lux erat spiritualis et vera procreatis in vita transitoria et falsa? Numquid mundus iste alienatis a vero lumine coaveniens habitatio est? Numquid regio umbrae mortis, et lacrymarum vallis, et ignorantiae profundum, et terrena habitatio, humanum animum aggravans, et ex veri luminis contactu interiores oculos elimitans, non immerito dicitur? Non ergo de iis, qui de occultis seminum causis in species corporeas procedunt, debemus intelligere: quae illuminat omnem hominem tenentem in mundum, sed de iis, qui spiritualiter per generationem gratiae, quae datur in baptisate, in mundum veniunt invisibilem, qui nativitatem, quae secundum corruptibile corpus est, spernentes, nativitatem, quae est secundum spiritum, eligunt, mundum qui deorsum est calcantes, et in mundum qui desursum est ascendentes, umbras ignorantiae et mortis deserentes, lucem sapientiae et vitae appetentes, filii hominum esse desinentes, filii Dei fieri inchoantes, mundum vitiorum postponentes et in semetipsis destruentes, mundum virtutum ante oculos mentis constituentes, et in eum totis viribus ascendere inhiantes. Eius itaque vera lux illuminat, qui in mundum virtutum veniunt, non eos, qui in mundum vitiorum ruunt.

In mundo erat. In hoc loco mundum appellat non solum generaliter visibilem creaturam, verum etiam specialiter rationalis naturae, quae in homine est, substantiam. In his siquidem omnibus, et, ut simpliciter dicam, in universitate condita Verbum lux vera erat. Idem subsistit, et semper erat, quia nunquam in omnibus subsistere desistit. Ut enim, qui loquitur, dum loquitur, desinit vox ejus esse, desinit et evanescit: sic caelestis Pater si Verbum suum loqui cessarit, effectus Verbi, hoc est, universitas condita non substituerit. Universitatis namque conditae substitutio est et permansio Dei Patris locutio, hoc est, aeterna et incommutabilis sui Verbi generatio. Potest etiam non irrationabiliter de hoc mundo sensibili solummodo haec sententia praedicari, quae ait: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est.* Ne forte quis putaret Manichaeae haeresis consors, mundum corporeis sensibus succumbentem a diabolo fuisse creatum, et non a Creatore omnium visibilium et invisibilium, theologus subnectit: *In mundo erat,* hoc est, in hoc mundo erat ille, qui continet omnia, *et mundus per ipsum factus est.* Non enim in alienis operibus universitatis conditor habitat, sed in suis quae fecit. Animadvertere debemus, beatum evangelistam generaliter mundum

A nominasse. Testamen mundos debent intelligere Quorum primus est, qui absolute solis invisibilium et spiritualibus virtutum impletur substantiis; in quem quicumque venerit, plenam verae lucis possidet participationem. Secundus, qui praefato opponitur e diverso, quoniam absolute ex invisibilium et corporalibus constituitur naturis. Et quamvis universitatis infimam obtineat proportionem, in eo tamen erat Verbum, et per Verbum factus est, et est primus gradus ad cognitionem veritatis ascendere per sensus volentibus; species namque visibilium ad cognitionem invisibilium ratiocinantem atrahit animum. Tertius mundus est, qui rationem medietatis habet, et superiorem spiritualium, et inferiorem corporalium in se ipso copulat, et de duobus unum facit, et in homine solo intelligitur, in quo omnis creatura adunatur. Corpore enim constat et anima. Corpus de hoc mundo, animam de altero mundo colligeus, unum facit ornatum. Et corpus quidem omnem corpoream, anima vero omnem incorpoream possidet naturam. Quae, dum compagine una conglobantur, omne mundanum hominis conficiunt ornamentum. Ideoque homo dicitur omnis; omnis namque creatura in ipso velut in officina quadam conflatur. Hinc et ipse Dominus praedicaturis discipulis praecepit: « Praedicate Evangelium omni creaturae ». Iste igitur mundus, hoc est homo, Creatorem suum non cognovit, neque per legis scriptae symbola, neque per visibilis creaturae paradigmata Deum suum voluit cognoscere, carnalium C cogitationum vinculis detentus. *Et mundus eum non cognovit.* Non cognovit homo Deum Verbum, neque ante humanationem ejus per se sola divinitate nudum, nec post humanationem sola incarnatione vestitum. Invisibilem ignorabat, visibilem negabat. Noluit quaerere quaerentem se; noluit audire vocantem; noluit colere deificantem; noluit recipere recipientem.

In propria venit, in ea videlicet, quae per ipsum facta sunt, ac per hoc propria illius non immerito sunt. *Et sui eum [non] receperunt.* Sui sunt omnes homines, quos voluit redimere et redemit.

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine ejus. Jam dividitur non humanitas rationalis mundi, sed voluntas; segregantur receptores incarnati Verbi a respicientibus illud. Fideles credunt adventum Verbi et libenter recipiunt Dominum sui. Impii negant et contumaciter remuunt, Judaei per invidiam, pagani per ignorantiam. Recipientibus dedit potestatem filios Dei fieri, non recipientibus dat adhuc spatium recipiendi. A nullo enim auferitur possibilitas credendi in Dei Filium, et possibilitas efficiendi Dei filium; hoc enim in arbitrio hominis et cooperatione gratiae constitutum est. Quibus dedit potestatem filios Dei fieri? Recipientibus se, videlicet

VARIAE LECTIONES.

¹ non om. cod., add. ex ceni.

credentibus in nomine ejus. Multi recipiunt Christum. Ariani recipiunt eum, sed non credunt in nomine ejus, non credunt unigenitum Dei Filium Patri consubstantialem; ὁμοούσιον eum negant, hoc est, Patri coessentialem; ἑτεροούσιον eum affirmant, hoc est, alterius essentiae quam Pater est. Ac per hoc non prodest eis Christum recipere, dum conantur veritatem ejus negare. Qui vero recipiunt Christum verum Deum et verum hominem, et hoc firmissime credunt, eis possibilitas data est filios Dei fieri.

Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. In antiquis Graecorum exemplaribus solummodo scribitur: *Qui non ex sanguinibus, sed ex Deo nati sunt.* Non ex sanguinibus, inquit, hoc est, non corporalibus procreationibus, qui adoptionem filiorum Dei merito fidei adipiscuntur; sed a Deo Patre per Spiritum sanctum in cohaereditatem Christi, hoc est, in consubstantialitatem unigeniti Dei Filii nati sunt. *Neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri.* Duplex introducit sexus, ex quo in carne nascentium carnaliter numerositas propagatur; carnis quidem nomine femineum, viri vero masculinum evangelista significavit habitum.

Et ne forte dicas: impossibile videtur, mortales fieri immortales, corruptibiles corruptione carere, puros homines filios Dei esse, temporales aeternitatem possidere, ex iis, quae majora sunt, accipe argumentum, quo rei, de qua dubitas, possis fidem accommodare: *Et verbum caro factum est.* Si itaque, quod plus est, procul dubio praecessit, cur incredibile videtur, quod minus est, posse consequi? Si Filius Dei factus est homo, quod nemo eorum, qui eum recipiunt, ambigit, quid mirum, si homo credens in Filium Dei filius Dei futurus sit? Ad hoc siquidem Verbum in carnem descendit, ut in ipsum caro, id est, homo credens per carnem in Verbum ascendat, ut per naturalem Filium unigenitum multi filii efficiantur adoptivi. Non propter seipsum Verbum caro factum est, sed propter nos, qui non nisi per Verbi carnem potuissemus in Dei filios transmutari; solus descendit, cum multis ascendit; de hominibus facit deos, qui de Deo fecit hominem. *Et habitavit in nobis,* hoc est naturam nostram possedit, ut suae naturae nos participes faceret. *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.* Ubi vidisti, o beate theologe, gloriam incarnati Verbi, gloriam humanati Filii Dei? Quando vidisti? Quilibet oculis perspexisti? Corporalibus, ut opinor, in monte transformationis tempore. Tunc enim tertius aderas testis divinae glorificationis. Praesens eras, ut existimo, in Jerusalem, et audisti vocem Patris Filium clarificantis dicentem: « Clarificavi et iterum clarificabo ». Audisti turmas infantium proclamantium: « Hosanna filio David ». Quid dicam de gloria resurrectionis? Vidisti eum resurgentem a mortuis, dum ad te ceterosque tuos condiscipulos clausis januis intravit. Vidisti gloriam ejus

ascendentis ad Patrem, quando ab angelis assumptus est in caelum. Et super haec omnia altissimo mentis intuitu contemplatus es illud, dico Verbum, in principio suo apud Patrem suum, ubi vidisti gloriam ejus quasi unigeniti a Patre. *Plenum gratiae et veritatis.* Duplex hujus periodi intellectus est. Potest enim de humanitate, ac divinitate incarnati Verbi accipi, ita ut plenitudo gratiae referatur ad humanitatem, plenitudo vero veritatis ad divinitatem. Verbum quippe incarnatum Dominus noster Jesus Christus plenitudinem gratiae secundum humanitatem accepit, quoniam caput Ecclesiae est. et primogenitus universae creaturae, hoc est, totius universaliter humanitatis, quae in ipso et per ipsum sanata et restaurata est. In ipso dico, quoniam maximum et principale exemplum gratiae, qua, nullis praecedentibus meritis, homo efficitur Deus. ipse est, et in ipso primordialiter manifestatum est. Per ipsum vero, quoniam de plenitudine ejus nos omnes accipimus gratiam deificationis, per gratiam fidei, qua in eum credimus, et actionis, qua mandata ejus custodimus. Potest etiam plenitudo gratiae Christi de Spiritu sancto intelligi. Sanctus namque Spiritus, qui distributor et operator donationum gratiae, gratia solet appellari. Cujus Spiritus septiformis operatio humanitatem Christi implevit, et in eo requievit, sicut ait propheta: « Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae et intellectus, et spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini ». Si ergo de Christo per se ipsum vis accipere, quod dictum est *plenum gratiae*, de plenitudine deificationis ejus et sanctificationis secundum humanitatem cognosce. Deificationis autem dico, qua homo et Deus in unitatem unius substantiae adunati sunt; sanctificationis vero, qua non solum de Spiritu sancto conceptus, verum etiam plenitudine donationum ejus repletus est; ac veluti in summitate mystici ecclesiae candelabri gratiarum lampades in ipso et de ipso fulsere. Si vero plenitudinem gratiae et veritatis incarnati Verbi et Novo Testamento mavis intelligere, sic idem evangelista paulo post videtur sensisse. Ait enim: « Lex per Moysen data est; gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est ». Non incongrue pronuntiabis, plenitudinem gratiae Novi Testamenti per Christum esse donatam, et legalium symbolorum veritatem in ipso esse implexam; sic ait Apostolus: « In quo habitat plenitudo divinitatis corporaliter »; plenitudinem videlicet divinitatis mysticos legalium umbrarum intellectus appellans, quos Christus in carne veniens in se ipso corporaliter, hoc est, veraciter habitasse et docuit et manifestavit, quoniam ipse est fons et plenitudo gratiarum, veritas symbolorum legalium, finis prophetarum visionum, cui gloria cum Patre et sancto Spiritu per omnia secula seculorum. Amen.

JOANNIS SCOTI

COMMENTARIUS

IN S. EVANGELIUM SECUNDUM JOANNEM.

Ex. cod. ms. 81 bibl. Laudunensis, membran., sec. ix, 4°; primus edid. Felix Ravaisson in libro qui inscribitur *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements*, Tom. I, Paris. 1849, 4°, p. 503 seqq.

FRAGMENTUM I.

CAP. I, 11-29.

In propria ergo venit, hoc est, in humana natura incarnatus est. *Et sui eum non receperunt*. Hoc dictum est de perfidis Judaeis et omnibus impiis, qui noluerunt Dei Verbum recipere, hoc est, neque in eum credere, neque eum intelligere voluerunt. Et ne quis putaret, omnes homines eum non recepisse, nam ab initio mundi nullum tempus erat, in quo receptores divini Verbi non essent, propterea addidit :

Quotquot autem receperunt eum, hoc est, quicumque crediderunt in eum, *dedit eis potestatem filios Dei fieri*. Non dixit : dedit eis potestatem salvari, aut in pristinum statum et dignitatem humanae naturae dedit eis potestatem redeundi, sed, quod ineffabile est, et omni naturae per se ipsam impossibile, dedit eis per sublimitatem suae gratiae filios Dei fieri. *His qui credunt in nomine ejus*, hoc est, his qui credunt notitiam ejus¹ et intelligentiam per filium in hac vita, et per speciem in altera se recepturos.

Qui non ex sanguinibus, hoc est, qui non ex seminibus; *neque ex voluntate carnis*, hoc est, neque ex sexu femineo; caro quippe femineum sexum saepe significat; *neque ex voluntate viri*, hoc est, neque ex semine virili. Potest etiam sic intelligi *neque ex voluntate carnis*, ut expositio sit, quod sequitur, *neque ex voluntate viri*. Non enim desunt, qui irrationabilem motum, quo homines concipiuntur in carne, soli carni attribuunt, quasi nihil ad animam pertineat, dum caro sine anima nihil in talibus praevalcat. Ideoque sequitur, *neque ex voluntate viri*, hoc est, neque ex voluntate totius hominis. Saepe sapientia viri vocabulo hominem solent appellare. *Sed ex Deo nati sunt*, per gratiam videlicet baptismatis, in quo incipiunt credentes in Christum ex Deo nasci. Sed ne quis impossibile existimaret, hominem mortalem, carnalem, fragilem, corruptibilem, in tantam gloriam exaltari, ut filius Dei fieret, veluti evangelista respirans, occultisque infidelium cogitationibus respondens, fortissimum posuit argumentum :

Et Verbum caro factum est. Ac si dixerit : Non

A mireris carnem, id est mortalem hominem, in filium Dei posse transire per gratiam, cum majoris miraculi sit Verbum caro factum. Nam si, quod superius est, ad inferius descendit, quid mirum si quod inferius est, in id, quod superius, superioris gratia agente, ascendat, praesertim cum ad hoc *Verbum caro factum sit*, ut homo filius Dei fieret? Descendit enim Verbum in hominem, ut per ipsum ascenderet homo in Deum. Sicut enim dicimus : Verbum caro factum est, ita possumus dicere : et caro Verbum facta est. *Et Verbum caro factum est*, haec evangelica sententia proloquiorum more recurrit. *Et habitavit in nobis*, hoc est, conversatum est inter nos homines ; Verbum habitavit in nobis, hoc est, naturam nostram possedit. *Et vidimus gloriam ejus* ; nos videlicet, quos elegit de mundo, vidimus gloriam ejus in manifestissimis miraculis, in transfiguratione in monte spirituali, in claritate resurrectionis ; et non aliam gloriam, sed *gloriam unigeniti a Patre*. *Plenum gratiae*, subauditur : plenum vidimus gratiae secundum humanitatem, *et veritatis secundum deitatem*.

Joannes testatur de ipso, Verbo videlicet, *et clamat*, vel, sicut in Graeco legitur : *et clamavit dicens : Hic erat quem dixi*, vel, sicut in Graeco habetur ; *quem dicebam*, quod multo significantius est. Nam si praeteritum perfectum, quod est *dixi*, poneret, peractum jam praedicationis ejus de Christo opus significaret ; praeteritum vero imperfectum, quod est *dicebam*, et inchoationem praedicationis Christi ab Joanne significat, et adhuc in ipsa praedicatione perseverantiam. *Hic erat* ; hic pronomen est demonstrativum praesentis personae ; ac per hoc datur intelligi, adfuisse Christum in illo loco, in quo Joannes talem de eo demonstrationem aperte declaravit. Nec hoc mirum ; saepe enim ipse Dominus, adhuc fere omnibus ignotus, priusquam baptizaretur, et praedicare inchoaret, ad Joannem solitus erat venire. Hic quoque ait Joannes : *Hic erat quem dixi*. In hoc loco, sicut frequenter et in superioribus, verbum quod est *erat*, non significationem temporis, sed substantiae declarat, ita ut intelligamus *hic erat*, ac si aperte diceret *hic est*, hic subsistit, quem dicebam vobis. Ad quos dicebat ? Ad discipulos profecto suos, quibus et absentem Christum praedicabat, et praesentem demon-

VARIAE LECTIONES.

¹ Co. l. ei.

stabat. Quod in sequentibus manifestatur, ubi ait A
discipulis suis: *Ecce Agnus Dei qui post me venturus
est, vel, sicut in aliis codicibus scribitur, qui post
me venit.* Nam quod in Graeco scriptum ἐπὶ ἔμεο,
et praeteriti temporis participium est et futuri. *Ante
me factus est.* Ac si aperte diceret: *Qui post me
ordine temporum in conceptione et nativitate venit
in mundum, ante me factus est, mihi praelatus or-
dine dignitatis: Ego enim purus et simplex homo
sum, ille plus quam homo, ex humanitate et divini-
tate compositus; ille Dominus, ego servus; ille rex,
ego praecursor. Ideoque sequitur: Quia prior me
erat, non solum aeternitate divinitatis, verum etiam
humanitatis dignitate. Sed si quis intentus graecum
sermonem inspexerit, alio modo intelliget quod ait: B
qui post me venturus est hoc, es, qui post me ven-
turus foret, vel qui post me venit in mundum, *ante
me factus est, hoc es,* coram me apparuit; et quem-
admodum prophetavi et cognovi eum spiritualibus
oculis, dum essem in utero, ita et nunc carnalibus
oculis coram me factum, id est, venientem conspicor.
Quod enim in Graeco scriptum est ἐμπροσθέν μου,
proprie interpretatur: *coram me, hoc est, ante
oculos meos.* Et quid in eo perspicio, sive spiritua-
libus sive corporalibus oculis? Non aliud, nisi quia
prior me erat, seu, ut significantius in Graeco, quia
primus mei erat. Ad hoc itaque in praesentia mea
factus est, ut cognoscerem illum primum esse, hoc
est, in omnibus me praecedere. Praecedit enim me C
in plenitudine gratiae. Quidquid gratia possideo, non
a iude, nisi ex plenitudine gratiae ipsius accipio.
Ideo consequenter adjunxit:*

Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus. Quam
plenitudinem dicit? Non aliam, nisi eam de qua
superius dixit: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi
unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis.* Pleni-
tudo quippe gratiae secundum humanitatem, et pleni-
tudo veritatis juxta divinitatem in Christo habitat.
Unde ait Apostolus: In quo plenitudo divinitatis
corporaliter, hoc est veraciter, habitat. Sed quomodo
in Christo plenitudo gratiae secundum humanitatem
habitat? Non aliter, nisi quod ipse sit primum et
maximum divinae gratiae exemplum, in eo quod
homo Christus, nullis praecedentibus meritis, in
unitatem substantiae, vel, ut usitatus dicam, per-
sonae assumptus est. Plenitudo autem veritatis in
ipso naturaliter est, quia ipse est veritatis, ipso te-
sante: « Ego sum via, veritas et vita. » De pleni-
tudine igitur ejus secundum humanitatem et divini-
tatem nos omnes accepimus. *Nos omnes* dicit, qui de
Israelitico populo eum recepimus, et qui de ceteris
totius mundi nationibus in eum crediderunt, gratiam
accepimus, qua in eum credimus, et veritatem, qua
ipsum intelligimus. Et hoc est quod sequitur: *Grati-
am pro gratia, ut subaudiatur: de plenitudine ejus
accepimus gratiam pro gratia; gratiam videlicet
contemplationis veritatis pro gratia fidei inhumana-*

tionis ejus confessionis, hoc est, gratiam speciei pro
gratia fidei, gratiam deificationis in futuro, pro
gratia actionis et scientiae in praesenti. Et ne quis
eorum, qui se gloriantur in lege, existimaret se gra-
tiam et veritatem ex lege accepisse, continuo sub-
jecit:

Quia lex per Moysen data est. Ac si dixisset; Pro-
pterea dico ex plenitudine Christi nos omnes acce-
pisse gratiam et veritatem, et non ex lege, quia lex
tantummodo per Moysen data est, quae nullam gra-
tiam accipientibus eam secundum litteram imperit-
tur, quoniam nihil aliud est, nisi umbra quae tam et
symbolum Novi Testamenti. *Gratia et veritas per Je-
sum Christum facta est.* Potest et sic intelligi: quia
lex, dum consideratur in Moysi, id est in littera nuda,
tantummodo lex est; dum vero in Christo, gratia et
veritas est. Spiritus enim legis gratia et veritas est
in Christo Jesu. Lex itaque, considerata in Moysi,
non est gratia et veritas; in Christo autem, gratia et
veritas est. Beatus Augustinus ita Vetus Testamen-
tum discernit a Novo; ait enim: Lex data est, ut
gratia quaeretur; gratia autem data est, ut lex
impleretur. Tria itaque proponit; legem, gratiam,
veritatem; tres ierarchias insinuans, unam quidem
in Veteri Testamento, in obscurissimis aenigmatibus
traditam; secundam, quam et mediam dicimus, in
Novo Testamento, in quo abundantia gratiae, et
eorum, quae mystice in lege et dicta et facta sunt,
apertissima declaratio est; tertiam, caelestem dico,
jam in hac vita inchoantem, et in altera vita perfi-
ciendam, in qua purae veritatis contemplatio, in his
qui delectantur, absque ulla caligine donabitur.
Prima itaque ierarchia legis nomine, secunda gra-
tiae, tertia veritatis appellatione insinuatur. De qui-
bus tribus ierarchiis quisquis plenius scire deside-
rat, legat sanctum Dionysium Areopagitam.

Deum nemo vidit unquam. Ad cumulum laudis
plenitudinis Christi additur quod ait: Deum nemo
vidit unquam, et quasi hac occasione divinae
invisibilitatis omni beatitudine humana privaretur
natura — ipsius namque contemplatio vera est
beatitudo — si non succurreret divina bonitas per
incarnationem unigeniti Filii Dei, qui in carne,
hoc est in toto homine, quem accepit, non
solum se ipsum aperuit, sed omnino antea incogni-
tum Deum Patrem hominibus manifestavit, sicut
ait ipse: « Manifestavi nomen tuum hominibus, quos
dedisti mihi »; et iterum Philippo quaerenti et di-
centi: « Ostende nobis Patrem, et sufficit nobis »,
respondetur: « Philippe, qui me videt, et Patrem
videt meum »; et iterum: « Nemo vidit Filium nisi
Pater, neque Patrem nisi Filius, et cui voluerit
Filius revelare ». Nec solum hoc de hominibus, ver-
um etiam de angelis intelligendum. Nam et angeli
Deum suum, qui omnem intellectum exsuperat, in
sua natura cognoscere non potuerunt, quia invis-
ibilis et incognitus est, Verbo vero incarnato doni-

nom suum intellexerunt, Dei videlicet Filium, et in ipso et per ipsum totam remotam ab omnibus Trinitatem. Universaliter itaque et rationali et intellectuali creaturae profuit Dei Verbi inhumanatio, rationali videlicet ad libertatem naturae ex morte et servitio diabolico, et ex ignorantia veritatis, intellectuali vero ad cognoscendam suam causam, quam prius ignorabat. Hinc Apostolus : « In quo restaurata sunt omnia, quae in caelo et in terra ». Sed non immerito quaeritur, cur¹ in Veteri Testamento et in Novo frequenter legatur de Deo, hominibus apparuisse, sive visibiliter carnalibus oculis, sive invisibiliter prophetis visionibus, dum Evangelium ait : « Deum nemo vidit unquam ». Sed si de solo Patre diceretur, quod eum nemo vidit, facillime solveretur quaestio, ut persona Filii et Spiritus sancti saepe intelligantur visibiliter apparuisse, solum vero Patrem remotum ab omni visione. Quoniam vero non de una persona, sed de sola Trinitate, quae Deus unus est, hoc intelligitur dictum, « Deum nemo vidit unquam », essentiam videlicet et substantiam unius Trinitatis, quoniam superat omnem intellectum rationalis et intellectualis creaturae, non immerito investigandum est, quod apparuit, dum dicitur Deus sive visibiliter sive invisibiliter apparuisse. Beatus Augustinus incunctanter aperit, Filium apparuisse in Veteri Testamento, non tamen in ea substantia, qua Patri aequalis est, sed in aliqua subjecta creatura, sive visibili sive invisibili. Similiter quando apparuisse Spiritus legitur, verbi gratia in specie columbae, non per se ipsum in ea substantia, qua Patri et Filio coessentialis est, sed in subjecta creatura est existimandum. Id ipsum de Patre intellige. Visiones etiam prophetarum, quibus prophetae Deum vidisse perhibentur, de subjecta quadam spiritali creatura factae sunt; substantiam vero divinam per se ipsam nullo modo eis apparuisse Dionysius incunctanter astruit, ne invisibilis et incomprehensibilis aliquo modo videri aut comprehendi posse existimetur. Quaeritur etiam, utrum hoc [dicatur de] hominibus solummodo adhuc in hac vita degentibus, non autem de virtutibus caelestibus, quae semper in divina contemplatione consistunt. Ad hoc dicendum, quia nullus humanae seu angelicae naturae particeps ipsum Deum per se ipsum in sua propria natura potest contemplari. Quod enim in latino codice scriptum, « Deum nemo vidit », in graeco « Deum nullus vidit »; οὐδείς quippe et *nemo* et *nullus* interpretatur. Quid ergo sanctae animae hominum et sancti intellectus angelorum vident, dum Deum vident, si ipsum Deum non vident, quem videre perhibentur? Verbi gratia, ut pauca exempla de multis ponamus, Esaias vidit Dominum sedentem super solium excelsum. Dominus dicit in Evangelio : « Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in caelis est ». Item : « Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo me

A ipsum ei ». In epistola sua Joannes « Scimus quia filii Dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quia, cum ipse apparuerit, videbimus eum, sicuti est ». Paulus item : « Videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem faciem ad faciem », ceteraque id genus. Quid, inquam, vident homines et angeli, vel visuri sunt, dum apertissime et sanctus Ambrosius et Dionysius Areopagita absque ulla cunctatione inculcant, Deum, summam dico Trinitatem, nulli per se ipsam unquam apparuisse, nunquam apparere, nunquam apparituram? Apparebit itaque in theophaniis suis, hoc est divinis apparitionibus, in quibus juxta altitudinem puritatis et virtutis uniuscujusque Deus apparebit. Theophaniae autem sunt omnes creaturae visibiles et invisibiles, per quas Deus, et in quibus saepe apparuit, et apparet, et appariturus est. Item virtute purgatissimarum animarum et intellectuum theophaniae sunt, et in eis quaerentibus et diligentibus se Deus manifestat, in quibus veluti quibusdam nubibus rapiuntur sancti obviam Christo, sicut ait Apostolus : « Rapiemur in nubibus obviam Christo », nubes appellans altitudines clarissimas divinae theoriae, in qua semper cum Christo erunt. Hinc est, quod Dionysius ait : « Et si quis eum, Deum videlicet, vidisse dixerit, non eum vidit, sed aliquid ab eo factum. Ipse enim invisibilis est, qui melius nesciendo scitur, et cujus ignorantia vera est sapientia ». *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris*; vel ut in Graeco scribitur : qui est in sinu Patris, vel in sinibus Patris. In quibusdam codicibus Graecorum singulariter sinus Patris dicitur, in quibusdam pluraliter, quasi sinus multos Pater habeat. *Ipse enarravit*. Unigenitus itaque Filius Deum narravit, hoc est, in se ipso manifestavit, non in quantum divinitas ejus, quae omnino invisibilis est, sed in quantum humanitas, quam, ut se ipsum et Patrem suum, necnon et Spiritum sanctum suum hominibus manifestaret et angelis, accepit. Nam humana anima, dum per se ipsam invisibilis sit, per motus suos corporeos, non quid sit, sed quia sit, manifestat. Et quid est, quod ait : « Qui est in sinu Patris » vel « in sinibus Patris »? Utrum aliud est sinus Patris, aliud unigenitus Filius Patris? Non aliud, sed unigenitus Filius ipse est sinus Patris. Sinus autem Patris dicitur Filius, quia Patrem insinuavit mundo. Sinus etiam Patris unigenitus Filius est, quia in secretis paternae naturae semper est, sicut ipse ait : « Ego in Patre, et Pater in me est ». Quemadmodum igitur domus Patris unigenitus Filius est, sicut ipse ait : « In domo Patris mei mansiones multae sunt »; ac si diceret : In me, in quo Pater veluti in sua propria domo habitat, multae mansiones sunt; in ea enim unusquisque suam receptionem pro suis meritis et ipsius gratia possidebunt : ita et sinus Patris est Filius; in ipso enim recipit Pater, et colligit, quos vult

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. *cur cum*.

recipere et colligere. *Enarravit*; hoc est, doctrina et manifestatione¹ suae incarnationis Deum invisibilem demonstravit et demonstrat et demonstraturus est; sicut ait in ipsa sententia, quam paulo superius introduximus: « Qui diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo me ipsum ei ».

Et hoc est testimonium Joannis. Ac si diceret: Hoc totum, quod diximus, ab eo loco « Joannes testimonium perhibet » usque ad id quod est, « ille enarravit », testimonium Joannis est praecursoris de eo, cujus praecursor est. Deinde veluti ex alio primordio narrationis incipit, dicens: *Quando miserunt Judaei ab Jerosolimis* cet. Et est ordo verborum: *Et confessus est, et non negavit, quando miserunt Judaei ab Jerosolimis sacerdotes et levitas, et reliqua*. Quid autem non negavit, et quid confessus est?

Quia non sum ego Christus. Putabant enim Judaei Joannem Baptistam Christum fuisse, quia in prophetis praedictum, quod in mundum venturus esset. Putabant quoque eum Heliam Thesbiten, propter nimiam sui abstinenciam, et castitatem, et solitariam vitam, et asperrimam delictorum reprehensionem, et durissimum vindictae futurae terrorem. Et praeter hoc putabant, eum, Joannem dico, unum aliquem ex prophetis iterum surrexisse, videntes maximam prophetiae gratiam in eo profecisse. « Non sum ego », inquit, « Christus, quia Christi praecursor sum et vox clamantis in deserto ».

Helias es tu? Et dixit: Non sum. Haec negatio duobus modis intelligitur. Non sum, dixit, Helias, sed in spiritu et virtute Heli veni. Item non sum Helias; ille enim solummodo propheta, ego vero non solum propheta, sed et praecursor. Non quod omnes prophetae praecursores Christi non sint, sed quod nullus prophetarum simul cum Christo uno eodemque anno natus est, qui fieret praecursor parvo spatulo interposito. *Propheta es tu? Respondit: Non*. Item dupliciter intelligitur: aut, quia plus quam propheta est, sicut de eo Christus praedicat, ideo negat se prophetam esse, aut quod opinioni eorum respondit. Putabant enim, Joannem unum ex mortuis prophetis praeteriti temporis fuisse. Ait ergo: Non sum unus ex ipsis prophetis, de quorum numero existimatis me surrexisse, et praesentialiter vobis praedicare.

Dixerunt ergo ei: Quis es? Si Christus, seu Helias, seu aliquis prophetarum non es, dic, quis es, ne absque responso atque ulla cognitione de te ad eos, qui nos miserunt, redeamus, nullumque responsum eis reddere valeamus. *Quid dicis de te ipso?* Audivimus enim, te de Christo praedicasse, de te autem ipso nil manifestum asseris. Quid ergo dicis de te ipso?

Ego sum vox clamantis in deserto. Si quaeritis, inquit, quid de me ipso profero, cognoscite, quia ego sum vox. Non dixit, « quia ego sum homo »,

A seu « ego sum Joannes filius Zachariae », sed dixit: « Ego sum vox ». Non enim in se humanam substantiam consideravit, nec humanam generationem, siquidem ultra haec omnia exaltatus est praecursor Verbi. Deseruit omnia, quae intra mundum continentur, ascendit in altum, factus est vox Verbi, ita ut nullam in se substantiam fateretur, praeter id quod extra omnem creaturam ex abundantia gratiae accepit, esse videlicet vox Verbi. Hoc autem nomen non a se ipso, sed longe ante ab Esaia propheta, imo a Spiritu sancto per Esaia sibi est impositum. Itaque ego sum vox, non mea vox, sed clamantis vox; vox enim relative dicitur. Clamantis igitur Verbi, hoc est, per carnem praedicantis vox est Joannes. Et ubi clamat Verbum, cujus vox est

B Joannes? *In deserto*. Hoc desertum multi volunt intelligi de Judaea, deque toto Israel. Judaea quippe in desertum redacta est, omni divino cultu evacuata, idololatriaeque sordibus contaminata, legalem litteram solummodo, omni spiritali sensu evacuatam, diversis superstitionibus pollutam sequens; et quae prius confessio dicta est, Judaea enim confessio interpretatur^a, in negationem omnino veritatis versa est. In hac itaque solitudine et vox Verbi et ipsum Verbum primo praedicavit. Sed cur vocis appellacione praecursor Verbi significatur, non immerito quaeritur. Est igitur vox interpretis animi. Omne enim, quod intra semetipsum prius animus et cogitat et ordinat invisibiliter, per vocem in sensus audientium sensibiliter profert. Animus itaque, id est, intellectus omnium, Dei Filius est. Ipse est enim, ut ait sanctus Augustinus, intellectus omnium, imo omnia. Cujus praecursor pulchre vocis vocabulo nominatur, quia primo per ipsum demonstratus est mundo, dicens « Ecce agnus Dei » et reliqua. Altiori vero theoria desertum intelligitur divinae naturae ab omnibus remotae ineffabilis altitudo. Deseritur enim ab omni creatura, quia superat omnem intellectum, cum nullum intellectum deserit. Et hoc graeco nomine, quod est ἔρημος, luce clarius significatur. Ἐρημία quippe interpretatur remotio et excelsitudo, quod omnino divinae convenit naturae. In ipso itaque deserto divinae celsitudinis Verbum clamat, per quod facta sunt omnia. Audi Moysen in Genesi dicentem: « Dixit Deus: Fiat lux », dixit Deus: « Firmamentum »; similiter in omnibus operibus sex dierum praecedit: « dixit Deus ». Ubi Dei nomine Patrem intelligimus, « dixit » autem Dei Verbum significat. Clamat itaque Verbum Dei in remotissima divinae bonitatis solitudine. Clamor ejus naturarum omnium conditio est. Ipse enim voeat ea, quae sunt, tanquam quae non sunt, quia per ipsum Deus Pater clamavit, id est, creavit cuncta, quae fieri voluit. Clamavit ille invisibiliter, priusquam fieret mundus, mundum fieri. Clamavit, in mundum

VARIAE LECTIONES.

¹ cod. doctrinam et manifestationem.

NOTAE

^a Hieronymus: *Juda, laudatio, confessio*. Nam יהודה dicitur a verbo יָדָה הוֹדָה, id est, confiteri.

veniens, visibiliter mundum salvari. Prius clamavit aeternaliter per solam suam divinitatem ante incarnationem; clamavit postea per suam carnem. Et quid illa vox ejus, hoc est praecursor ejus, vociferat? Audi. *Dirigite viam Domini.* Quid est «*Dirigite viam Domini*»? Nonne quod sequitur, «*rectas facite semitas*»? *Dirigite ergo viam Domini*, hoc est, recte praedicate et credite Dominum, qui via est, sicut ipse ait: «*Ego sum via et veritas et vita*». Potest et sic intelligi: «*Dirigite viam Domini*», hoc est, recte credite in Dominum. Non enim per aliam viam Dominus corda hominum ingreditur, nisi per fidem, quae via est Domini. *Sicut dixit Esaias propheta.* Videns evangelista sententiam Esaias de praecursore Domini in Evangelio secundum Lucam plenissime scriptam, intermittere voluit, ne videretur superfluum, eandem sententiam recapitulare. In hoc loco de mysticis praecursoris nominibus pauca inserere non est inconveniens, ut opinor. Vox vocatur, quia, sicut vox praecedit mentis conceptum, ita Joannes praecessit Dei Verbum. Προδρομος vocatur, id est praecursor, quia non solum Joannes in conceptione et nativitate, verum etiam in mysterio baptismatis et praedicationis poenitentiae Dominum praecessit. Φωσφόρος dicitur, hoc est lucem ferens, quia ipse primo lucem mundi in notitiam mundo attulit, et in se ipso gestavit. Stella matutina, quam Graeci ἑσπέρη προΐόν appellunt, Joannes dicitur, quia, sicut illa stella, quam astrologi luciferum vocant, ortum solis praecedit, ita praecursor Domini prius mundo apparuit, quem sol justitiae subsequutus est. Similiter a Graecis ἀκριδομελετροφός vocatur, propter suam abstinentiam a communibus hominum alimentis. Ἄκρις quippe interpretatur locusta, μέλι mel, τροφή ¹ esca; ἀκριδομελετροφός itaque locustas et mel silvestre comedens interpretatur.

Et qui missi fuerunt, erant ex Phariseis ². Quaeritur, quare Pharisei missi sunt ad Joannem? Sed ad hoc dicendum: Ileo specialiter Pharisei, audientes praedicationem Joannis generale omnium resurrectionem ex mortuis populo suasisse, et maxime eo loci, ubi ait, «*genimina viperarum, quis vos liberabit a superventura ira*», in iudicio videlicet post resurrectionem, desiderabant audire Joannem; nam et ipsi resurrectionem mortuorum firmissime credebant et praedicabant, ac per hoc in multis consensisse Christo perhibentur, Paulum quoque apostolum frequenter adjuvisse.

Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Helias, neque propheta? Quaeritur, cur Pharisei tribuerint auctoritatem baptismatis Heliae, aut cuiuspiam prophetarum; audierant enim in prophetis, Christum in mundum venturum et baptizaturum. Scientes itaque, Jordanem figuram baptismatis gessisse, eumque Heliam et Elisaeum siccis pedibus transiisse, figuram baptismatis in Helia et Elisaeo non dubitabant praecessisse, aut illos ipsos sur-

rexisse ac baptizasse. Ac per hoc non interrogabant: «*Prophetarum unus es tu*»? sed solummodo: «*Propheta es tu*»? ipse videlicet, qui praefigurabat baptismum. Respondit eis:

Ego baptizo in aqua; ac si diceret: ego tingo in aqua solummodo per purgationem corporum, sanctificationem corporis et animae in eo, qui vere baptizat, praefigurans. *Medius autem vestrum stat*, hoc est, praesens vobis apparet, quem vos nescitis, quia in eum non creditis, neque, quia sit, cognoscitis.

Ipsa est, qui post me venturus est. Hic est, qui in divina disputatione et praedicatione, priusquam fieret mundus, definitus ³ est, quod post me venturus esset in mundum, ut me praecursorem suum sequeretur. *Qui ante me factus est*; hoc est, qui coram oculis mentis meae et corporis praesens factus est. Ipsum siquidem video, et cognosco in medio vestrum, vos autem eum nescitis. Est et alius intellectus in his verbis, ut Maximo placet. Joannes figuram poenitentiae gerit, quoniam poenitentiam praedicavit; Christus autem figuram justitiae, non solum quia mundum iudicat, verum etiam, quia ipse justitia aeterna est. Poenitentia non nisi post praevagationem justitiae valet fieri; humana itaque natura, quae leges divinas in paradiso transgressa est, sub persona Joannis poenitentiam praedicat et facit, et substantialem Dei Verbi justitiam praecedentem se per divinitatem, et post se venturam per carnis dispensationem manifeste declarat, ut eam, humanam dico naturam, juxta divinas leges, quas superblendo spreverat, conversantem, ad pristinum aeternae justitiae statum revocaret. *Cujus ego non sum dignus*, et reliqua. Calceamentum Verbi est sua caro, quam de virgine assumserat, quae per figuram calceamenti insinuat. Ut enim calceamentum ex corio mortuorum animalium efficitur, ita caro Christi propter nos mortalis facta est, ut morte ipsius mors nostra omnino interimeretur. Nam caro Christi non merito sui peccati mortalis facta est, sicut caro nostra, sed ad naturam nostram post peccatum condensatione passibilis erat. Mortem siquidem subire propter nos non renuit, causam vero mortis, peccatum dico, non recepit. Ideoque mors eum detinere non potuit, quia debitor mortis non fuit. Non poterat mors detinere captivum, quem non invenerat criminisum. A primo ergo homine ante peccatum accepit absque peccato esse; ab eodem post peccatum accepit mori posse; quibus duobus totam nostram naturam in se ipso restituit. Mortem quippe nostram omnino in se delevit, et vitam aeternam restituit. Eo vero, quod peccato caruit, naturam nostram, antequam peccaret, in se manifestavit. ⁴ Si itaque calceamentum Verbi caro Verbi subtilitatem, et investigabilem perplexionem mysteriorum incarnationis intellige. Cujus mysterii altitudinem solvere indignum se praecursor iudicat.

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. ἑσπέρη. ² Cod. Fariseis. ³ Cod. diffinitus.

Notandum tamen, quod non dixit, «cujus corrigiam calceamenti non solvam», sed dixit: «Non sum dignus, ut solvam corrigiam calceamenti». Solvit enim ille mysteria incarnationis Christi, quando ipsum apertissime manifestavit mundo, multaque de divinitate et humanitate ipsius aperuit. Indignum tamen ad hoc agendum se comparat. Potest etiam per calceamentum Christi visibilis creatura et sancta Scriptura significari; in his enim vestigia sua veluti pedes suos infigit. Habitus quippe Verbi est creatura visibilis, quae eum aperte praedicat, pulchritudinem suam nobis manifestans. Habitus quoque ejus facta est Scriptura, quae ejus mysteria continet, quorum omnium, id est, creaturae et litterae corrigiam, hoc est, subtilitatem solvere indignum se praecursor existimat. Duo pedes Verbi sunt, quorum unus est naturalis ratio visibilis creaturae, alter spiritualis intellectus divinae Scripturae. Unus tegitur sensibilis mundi sensibilibus formis, alter divinorum apicum, hoc est, Scripturarum superficie. Duobus quippe modis divinae legis expositores incarnationem Dei Verbi insinuant. Quorum unus est, qui ejus incarnationem ex virgine, qua in unitatem substantiae humanam naturam sibi copulavit, edocet. Alter est, qui ipsum Verbum quasi incarnatum, hoc est, incrassatum litteris rerumque visibilium formis et ordinibus asserit. Cujus liformis calceamenti corrigia est diligens in his omnibus veritatis inquisitio ac perplexa admodum investigatio, cujus solutione indignum se praecursor judicat.

Haec in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans. Haec, inquit, quae hactenus dicta sunt a praecursore de divinitate Dei Verbi et humanitate, deque praecursoris ipsius praedicatione, Pharisaeisque responsione, in Bethania facta sunt, trans Jordanem, hoc est ultra Jordanem. Bethania interpretatur *domus obedientiae*^a. Sunt autem duae Bethaniae, quarum una ultra Jordanem, ubi erat Joannes baptizans, altera infra Jordanem, non longe ab Jerusalem, ubi Dominus Lazarum suscitavit. Sed haec plenissima mysteriorum sunt. Bethania igitur trans Jordanem praefigurat mystice humanam naturam, quae domus obedientiae, priusquam peccaret, facta est. Ad hoc enim creata, ut divinis mandatis, sibi intra septa paradisi, hoc est, intra naturalia sui bona traditis obediret, ne a contemplatione et amore Creatoris sui, ad cujus imaginem creata est, recederet, sed semper ei adhaereret. Trans Jordanem Bethania humana natura ultra fluentia divinae gratiae, quae post incarnationem Verbi in eam diffusa sunt, veluti egestate divinorum bonorum et siccitate infusionis sapientiae confecta residebat. Bethania vero in Judaea citra Jordanem juxta Jerusalem eadem natura, per incarnationem Verbi Dei liberata, et per fluentia divinae gratiae, quae primitus per sa-

cramenta baptismatis distribuuntur veluti in Judaeam, id est, in veram confessionem fidei et actionis et scientiae, et in domum obedientiae, hoc est, in unitatem Ecclesiae divinis legibus obedientis transducta juxta Jerusalem posita est. Jerusalem quippe *visio pacis* interpretatur^b. Quae caelestem civitatem significat, ad quam adhuc humana natura non pervenit omnino, quod post generalem omnium resurrectionem futurum esse credimus, quando ad integram plenissimamque divinae speculationis humana natura introduceretur. Adhuc tamen non longe a caelesti patria distat, dum adhuc in carne moratur in domo obedientiae. Ex parte enim veritatem cognoscit, sui redemptoris gratia illuminata; ex parte prophetat, invisibilibus symbolis mysticisque doctrinis ea, quae ad puram non intelligit, significans. Ac per hoc in hac una sententia evangelistae tres ierarchiae, hoc est, tria sacerdotia mystice insinuantur. Primum siquidem sacerdotium, quod erat sub lege, veluti Bethania ultra effusiones per Christum gratiae et veritatis in Novo Testamento constituitur. Quod, sacerdotium dico, longe ab Jerusalem, hoc est, a visione pacis distabat, propter obscura sui mysteria et ad intelligendum difficillima, propterque mandatorum ejus densissimas caligines, et a luce veritatis valde remotas. Secundum sacerdotium est in Novo Testamento; quod a praedicatione praecursoris incipit, et in fine mundi terminabitur, sicut ait Scriptura: «Lex et prophetae usque ad Joannem, et ab eo regnum caelorum». Quod sacerdotium partim lucet clarissima veritatis cognitione, partim obscuratur in symbolis. Symbola autem Novi Testamenti principalia tres *talatai* sunt, hoc est, tres mysticae hostiae, quarum una baptismatis est, altera *συνάγωγος*^c, hoc est, communionis corporis Domini et sanguinis, tertia in mysterio chrisimatis. Tertium sacerdotium in futura vita celebrabitur, in qua nulla symbola, nulla figurarum obscuritas, sed tota apparebit clarissima veritas. Ideoque sacerdotium Novi Testamenti medietatem quandam inter praeteritum legis, et futurum beatae vitae obtinet^d. In quibusdam quippe veritatem considerat ut futurum, in quibusdam in ministeriis celebrat ut praeteritum. Bethania itaque trans Jordanem sacerdotium legis, Bethania citra Jordanem, non longe ab Jerusalem, sacerdotium gratiae, Jerusalem praefigurat futuram beatorum vitam. In sacerdotio igitur legis quasi trans Jordanem sub lege naturae et sub lege scripta erudita est et correctata ipsa humana natura, quae imaginem Dei post praevaricationem in se obscuravit per veritatis ignorantiam, et contaminavit per rerum temporalium concupiscentiam. In sacerdotio Novi Testamenti sub Christo eadem natura illuminata, et sub lege gratiae educata, et futuro sacerdo-

VARIAE LECTIONES.

^a Cod. *synaxios*. ^b Cod. *optinet*.

NOTAE.

^a Hieronymus: *Bethania, domus afflictionis ejus, vel domus obedientiae*. Bethania derivatur a verbo *בִּתְיָא* resp. *ndre, obedire, depressus esse*.

^b S. Hieronymus: *Jerosolyma, visio pacis*. J. Scotus vocem infra interpretatur *templum pacis*. Vox derivatur a *שָׁלוֹם*.

tiō veluti proxima atque perfecta facta est, illuminata quidem per fidem, educata vero per spem, et proxima facta divinæ visioni per caritatem, in quantum divinarum intelligendarum sublimitates adhuc in carne posita sinitur penetrare. Sed si quaeris harum trium legum, naturalis dico, et scriptae, et gratiae differentiam, breviter cognosce. Lex naturae est, quae imperat, omnes homines se invicem aequaliter diligere, ut quemadmodum una eademque natura omnibus idem, ita et communis omnium ab omnibus dilectio fiat. Lex scripta est, quae prohibet legem naturae violari, et discernit inter virtutes et vitia, et figuram legis gratiae gerit. Ipsaque legem scriptam dico adiutorium esse legis naturae, ut, quoniam lex naturae per se ipsam solummodo humanam naturam corrigere non valuit, violentia legis scriptae, quae prohibenda sunt, coerceret, et quae adimplenda, doceret. In tantum quippe lex naturae in hominibus pene abolita est, ut neque conditorem suum cognosceret, neque inter virtutes et vitia ullam differentiam habere posset. Lex gratiae est, quae docet non solum homines se invicem diligere, et virtutes et vitia discernit, verum etiam supra haec, quod soli divinæ gratiae possibile est, pro hominibus non solum bonis, verum etiam et malis, si necesse est, mori. Quam legem Christus in se ipso adimplevit, quando non solum pro omnibus hominibus, verum etiam pro omnibus impiis passus est. *Ubi erat Joannes baptizans.* Joannes baptizabat trans Jordanem, merito, quia adhuc verum baptisma, quod liberat totam humanam naturam non solum de originali peccato, verum etiam de propriis delictis in his, qui subeunt illud, non habebat, sed solummodo veluti sub figura quadam perfecti baptismatis, quod in Christo subsecutum est, in sola aqua baptizabat. Ultra igitur Jordanem baptizabat, id est, ultra divinarum donorum fluentia, quae nondum in Christo inchoaverunt in humanam naturam descendere. Joannes erat trans Jordanem, quoniam Joannes figuram legis naturae, necnon et legis scriptae gestabat. Lex quippe naturae in Joanne praefigurabatur. Nam qui sub lege naturae degunt pie et caste, omnique carnalis conversationis contagione remota, veluti in quadam solitudine divinarum virtutum debent vivere, ut Joannes. Legem quoque scriptam Joannes significat, quoniam ipsius finis est; « lex enim et prophetæ usque ad Joannem ». Quoniam vero non solum propheta, verum etiam manifestator Christi factus est, non modo legem significat solam, sed et Evangelium et gratiam. Ideoque sequitur: « Et ab eo regnum caelorum »; ac si dixisset: In Joanne, veluti quodam confinio, et lex finitur, et manifestatio gratiae, quam regnum caelorum vocat, ab eo incipitur.

Altera die, vel, ut in Graeco significantius scribitur, alia die videt Joannes Jesum venientem ad se. Alia, inquit, die, hoc est, alia cognitione. Primum enim cognitio fuit, quando eum concurrentibus ibi-

dem populis manifestavit, dicens: « Hic erat, quem dicebam vobis ». Nunc autem, veluti secunda notitia, altera die, vel alia die, videt Joannes Jesum venientem ad se. Duplici intuitu, mentis videlicet et corporis, Joannes praecursor Dominum suum, quem praecurrebat, cognoscit venientem ad se, non solum corporis gressibus, verum interioris suae contemplationis accessibus. Jesus venit ad Joannem. Venit igitur Jesus ad Joannem, hoc est, dignatus est cognosci ab Joanne secundum divinitatem suam et humanitatem. Et ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Manifeste eum populis praedicat, dum dicit: « Ecce Agnus Dei ». Verbum Dei ab Joanne Agnus nominatur. Ipse enim erat, quem mysticus Agnus in lege praefigurabat. Nec mirum, si umbra praedicatur de veritate. Umbra erat legalis Agnus, veritas erat, ac veluti quoddam corpus umbrae, Jesus Christus. Agnus quoque nominatur non irrationabiliter. Tria enim Agnus possidentibus se ministrat: lac, lanam, esum quoque suae carnis. Dominus noster credentibus se indumenta praestat virtutum, lacte, hoc est, simplici doctrina veritatis eos nutrit, et ad perfectam escam divinæ suae contemplationis perducit. Agnus dicitur Christus Dei, quia pro omni mundo immolatus est, ideoque sequitur: *Ecce qui tollit peccatum mundi.* Tollit, ait, non de loco ad locum, vel de tempore in tempus, sed omnino tollit, ne omnino sit, et per suae sanctissimae carnis interemptionem omnino totum mundi peccatum interimit. Peccatum mundi dicitur originale peccatum, quod commune est totius mundi, hoc est humanae naturae; cujus reatus nunc gratia baptismatis demittitur, ipsum vero in fine mundi, in resurrectione omnium, omnino destruetur. Est itaque originale peccatum illud, quo tota humana natura, simul et semel ad imaginem Dei condita, et in qua omnes homines, ab initio mundi usque ad finem, et unum sunt, et secundum corpus et animam simul creati, leges divinas per inobedientiam transgressa est in paradiso, nolens mandatum Dei custodire. Non enim primus Adam ille, qui ex generalitate naturae humanae ante ceteros in mundum hunc visibilem venit, solus peccavit, sed omnes peccaverunt, priusquam in mundum procederent. Nam quod Apostolus ait: « sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificantur », non de ipso uno ac primo homine intelligimus, sed nomine Adam omnem generaliter naturam humanam significari accipimus. Ille siquidem singularis Adam non nasceretur in hunc mundum corruptibilem per generationem, si naturae humanae non praecederet delictum. Divisio quippe naturae in duplicem sexum, virilem dico et femininum, et ex ipsis humanae processioneis et numerositatis per corruptionem generatio, poena generalis peccati est, quo simul totum genus humanum praevericatum est mandatum Dei in paradiso. Hoc igitur gene-

NOTAE.

• J. Scotus pessime omnino docet, primum hominem ante praevericationem simplicem hominem

taie peccatum originale dicitur; nec immerito, quoniam peccatum communis omnium originis est, cujus merito mortis et corruptionis omnes homines, excepto Redemptore, debitores sumus; solus siquidem ad medicamentum vulneris Redemptor noster in illa massa totius humani generis absque peccato relictus est, ut per illum solum semper salvum totius naturae vulnus curaretur, ac per hoc ad pristinum statum salutis totum, quod vulneratum est, restitueretur. Hoc itaque originale peccatum, singulorumque post generationem in hunc mundum delicta, gratiae baptismatis abundantia per Salvatorem nostrum relaxantur, ut omnino non sint. Et hoc est, quod ait evangelista: « Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi ». Hic est unicus et singularis Agnus mysticus, in cujus figura Israeliticus populus singulos agnos per singulas domus paschali tempore immolabat. Nam et nos, qui post peractam ejus incarnationem et passionem et resurrectionem in eum credimus, ejusque mysteria, quantum nobis conceditur, intelligimus, et spiritualiter eum immolamus, et intellectualiter mente, non dente, comedimus^b. Itaque unusquisque credentium Christo, secundum propriam virtutem, et subjectum sibi virtutis habitum et qualitatem, et crucifigitur, et crucifigit sibi ipsum Christum, Christo videlicet conrucifixus. Unus quidem soli peccato crucifigitur, dum ab omnibus operationibus ipsius in carne et per carnem suam quietus, veluti quadam morte obrutus efficitur; et illud, peccatum dico, clavis timoris Domini confixum mortificat, dum omnes ipsius impetus, ne quid in sua carne operari valeant, refrenat. Alius passionibus, hoc est, infirmis animae actionibus, quibus primo in se ipsa corrumpitur, priusquam per corpus operetur — actio quippe animae est, operatio vero corporis — crucifigitur, dum per potentias restauratae animae sanatur. Alius passionum phantasiis, hoc est, imaginibus rerum sensibilium, quae in sensibus corporeis, quos sapientes vocant passiones, formantur, crucifigitur, dum eis, phantasiis dico, sui sensus obstruuntur, ne in libidinem cujuspiam rerum temporalium pereos turpiter attrahatur. Alius cogitationibus, mentisque conceptionibus, quas per sensus corporeos de sensibilibus rebus hauserat, crucifigitur, ne diutius in eis demoretur, a divinis contemplationibus retrahatur. Alius non solum phantasiis sensuum, verum etiam omnino ipsis omnibus sensibus moritur, ne per eos ullo errore seducatur. Alius omnem naturaliter familiaritatem et habitum, quem per sensus corporeos ad sensibilia possederat, veluti ipsis omnibus cruci-

fuisse, at demum post peccatum humanam naturam in masculinum et feminam divisam esse. Ex qua divisione sexuum natam esse generis humani multiplicationem, quae fiat generatione per corruptionem. Quem errorem in libris de div. Nat. uberius exposuit. Recensetur illa doctrina in commentatione de J. Scoto supra posita P. II § 50 sqq.

^bEn ineptiarum. quas, teste Adrevaldo, J. Scotus de SS. Eucharistia docuit. vestigia. Contra Berengarius Romanus subscribere debuit formulae: « Panem

fixus deponit. Alius universaliter omnem sensibilem motum in se ipso, veluti in quadam cruce, extinguit, ita ut nullum omnino in se ipso naturalem habeat actum. Et unusquisque horum secum crucifigit Christum. Unusquisque enim fidelium, qualem in animo habuerit habitudinem per incrementa virtutum, talem de Christo habebit fidem per augmenta intelligentiarum; et quotiens prioris vitae nodis et inferioris moritur, et in altiores gradus subvehitur, totiens opiniones de Christo, quamvis simplices, tamen in ipso et cum ipso morientur, et in sublimiores de eo theophasias fide atque intelligentia provehantur. Itaque in suis fidelibus Christus quotidie moritur, et ab eis crucifigitur, dum carnales de eo cogitationes, seu spirituales, adhuc tamen imperfectas, interimunt, semper in altum ascendentes, donec ad veram ejus notitiam perveniant; infinitus enim infinite etiam in purgatissimis mentibus formatur. Alius ab ipsa intellectuali operatione perfecte quiescit, veluti perfecte mortuus; non enim solummodo naturales actus animae, verum etiam intellectuales ejus operationes superat. Alius activae crucifigitur philosophiae. Activa autem philosophia est, quae circa naturalium virtutum adunationes et discreationes versatur. Activa quoque philosophia rationes inhumanati Verbi, quantum valet, considerat; quas omnes, hoc est totam moralem philosophiam, de virtutibus animae deque Christi carne spiritualis homosuperans, ad ipsam naturalem contemplationem in Spiritu, veluti a quadam carne Verbi ad ipsius animam transcendit. Alius naturali theoriae moritur. Est autem naturalis theoria rationabilis animae, quam Christus accepit, virtus speculativa, cui spiritualis homo moritur, dum jam non solum negat Christum carnem esse, quam jam in spiritu versam esse intelligit, verum etiam ipsum depellit rationabilem animam esse. Ut enim caro ipsius exalata est et mutata in animam rationabilem, ita rationabilis ipsius anima in intellectum et subvecta est et versa; ac per hoc, qui ad eum perfecte ascendit, ad uniformem simplicemque theoriae scientiae in mysteria inductionem, veluti a quadam Christi anima ad intellectum ipsius transvehere necesse est. Alius ab eadem simpli theologica scientia, quae maxime circa Christi intellectum circumvolvitur, in ipsam perfectam secretamque divinitatem per negationem, omnibus, quae post Deum sunt, moriens, veluti a quodam intellectu Christi ad ipsius divinitatem mystice ascendit. Sic Agnus Dei in cordibus fidelium mactatur, et mactando vivificatur; sic peccatum mundi ab omni hu-

NOTAE.

et vinum, quae in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus et sanguinem Domini nostri esse; et *sensualiter* non solum sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, et frangi et *fidelium dentibus atteri*. Quae quidem de specie dicta sunt; nam *nulla rei fit scissura*. Nec non J. Scotus supra in expositionibus caelestis ferarchiae docuerat, sanctissimam Eucharistiam in interiora naturae nostrae viscera sumi, ad nostram ineffabilem deificationem.

mana natura tollitur. Ubi non spernenda quaestio susurrat. Merito quippe quaeritur, quomodo Agnus Dei, id est Salvator mundi, originale totius humanae naturae peccatum tollit, utrum re ipsa jam ablatum est, et de tota natura purgatum, an adhuc in sola spe, re autem post communem humanae naturae resurrectionem auferetur? Nam si jam humana natura ab originali peccato reipsa liberata est, cur quotidie, qui baptizantur in Christo, remissionem originalis peccati propriorumque delictorum, quae ab originali peccato, quadam scaturigine, manant, per abundantiam gratiae accipiunt? Cur etiam, qui in carne nascuntur sine carnali concupiscentia, quae nihil aliud est nisi poena originalis peccati, nasci non possunt? Si enim causa, peccatum dico originale, penitus eradicata est, quare suos effectus, vel potius sua poena adhuc permanet, de qua poena, qui ex ipsa carnali concupiscentia nascuntur, gratia baptismatis purgantur, inchoantes per Spiritum in Christo renasci, ita ut non solum, qui in carne per concupiscentiam carnis procreantur, parentum suorum delicti, quo concipiuntur, verum etiam communis eriminis, originalis videlicet peccati, quo universaliter in primo homine omnes homines deliquerant, indulgentiae baptismatis indigeant? Ad hoc itaque dicendum, quia jam ab originali peccato humana natura neque in omnibus communiter, neque in singulis specialiter, re ipsa abolitio facta est perfectaue interemptio. Hoc enim servatur ad ultimam in fine mundi victoriam, quando, ut ait Apostolus, novissimus inimicus destruetur mors. Dum enim universaliter destruetur mors, quae masculino nomine novissimus inimicus vocatur, quoniam graece *θανατος*, id est mors, masculini generis est, necessario causa ejus, originale peccatum, omnino ab humana natura delebitur. Praecedet enim abolitio causae abolitionem effectus, hoc est, praecedet interemptio originalis peccati in omnibus et in singulis interemptionem mortis; similiter in toto et in parte, quando etiam implebitur, quod dictum est per prophetam : « Ero mors tua, o mors, et morsus tuus, o inferne ». Adhuc itaque in spe liberata natura, in futuro vero reipsa liberabitur. Quid ergo datur per gratiam divinae generationis, per baptismum dico, si omnino originale peccatum radicibus non exstirpatur? Ad hoc dicendum : reatus solummodo originalis peccati per baptismum laxatur, manente adhuc originali peccato. Aliud enim est sagittam auferre de vulnere, aliud postea vulnus sanare. Hoc igitur totum est, quod vobis gratia baptismatis confert. Ex reatu enim peccati nos libe-

rat, et in gratiam divinae filietatis exaltat, ut dimisso reatu vulnera delictorum nostrorum sanari incipiant. Quanto enim tempore reatus, quasi quoddam ferrum, in vulnere remanserit, nullum vulnus sanari possibile est; eo autem subtracto, spirituali medicinae locus tribuitur. . . . .

FRAGMENTUM II.

CAP. III, 1 — IV, 28.

Erat homo ex Pharisaeis, Nicodemus nomine, princeps Judaeorum. Pharisaeus, divisus interpretatur; Pharisaei, divisi^b. Secta namque eorum divisa est a ceteris Judaeis, id est a Scribis et Sadducaeis. Soli quippe Pharisaei resurrectionem mortuorum crediderunt, ceteris contententibus. Nicodemus interpretatur *victoria populi*, vel *victor populus*, figuram gestans omnium, qui ex Judaico populo in Christum crediderunt. Omnis autem, qui credit in Christum, vincit mundum. *Princeps Judaeorum*, hoc est unus de principibus Judaeorum, doctus legalis litterae, magister Israel.

Hic venit ad Jesum nocte. Juxta Augustinum Nicodemus in figura catechumenorum ponitur. Etenim catechumeni, id est, in fide instructi, nondum tamen baptizati, neque sacramento corporis et sanguinis Domini imbuti, solam fidem habentes, ad Christum veniunt; ignorantes adhuc virtutem baptismatis, quod nondum accipiunt, veluti in quadam nocte ignorantiae sacramentorum accedunt. Juxta vero Gregorium theologum Nicodemus veluti quidam nocturnus discipulus accipitur, conformans eos, qui perfectissime in Christum credunt, ita ut nihil de integritate catholicae fidei eos lateat, hae tamen perfectorum operum carent, timentes carnalium suarum cogitationum et actionum, veluti infidelium Judaeorum impetum atque invidiam, sola fide colloquio Christi fruuntur, bonorum operum fiduciam non habentes. Propterea Evangelista ait : « Hic venit ad eum nocte ». *Et dixit ei : Rabbi, scimus, quia a Deo magister venisti; nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Ex his verbis, quibus Nicodemus visus est Christum alloqui, datur intelligi, ipsum, Nicodemum dico, unum fuisse ex his, qui crediderunt paulo ante in die Pascha, de quibus dictum est : « Cum autem esset Hierosolomis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus quae faciebat ». Ad hoc enim respicit quod ait : « Nemo potest haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo »

Respondit Jesus, et dixit ei : Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre re-

VARIAE LECTIONES.

^a Sic cod., forte leg. *humanae naturae* ?

NOTAE.

^a Ea, quae J. Scotus usque ad finem fragmenti de peccato originali cet. disputat, cum veritate Christiana non satis convenire, nemo non intelligit. Quae ipsius de his capitibus falsissima doctrina fuerit, copiosius disceptatur in commentatione supra

typis expressa P. II § 57 sqq.

^b S. Hieronymus : *Pherezati, separantes, sive disseminati, vel fructificantes.* Illud enim nomen derivatur a radice *פָּרַץ*, *separare*, id est *dividere*.

gnum Dei. Quaeritur, cur Jesus de secunda nati-
 tate, quae est secundum spiritum, respondit Nico-
 demo, cum ipse nihil inde interrogasse videatur?
 Sed respondendum: quoniam Dominus vidit eum
 credidisse, sicut et ceteri crediderunt, qui signa
 ejus viderunt, et existimasse, quod sola fides eis
 sufficeret, absque spiritualis generationis virtute et
 sacramentis, continuo docere eum coepit de nati-
 vitate, quae est secundum spiritum. Ac si ei aperte
 diceret: Non sufficit tibi, solummodo in me credi-
 disse, nisi sacramenta baptismatis accipias, virtu-
 temque spiritualis generationis intelligas. Notau-
 dum, quod in codicibus Graecorum *ἄνωθεν* legitur,
 ubi in latinis codicibus *denuo* reperitur, ut sit sensus:
 nisi quis natus fuerit *ἄνωθεν*, hoc est desursum,
 ut desursum dicamus pro denuo; quod et facilius
 intelligitur, et duabus natiuitatibus, terrenae
 videlicet atque caelesti, convenientius. Ait enim
 Apostolus: « Primus homo de terra terrenus, secun-
 dus homo de caelo caelestis ». Duae siquidem
 natiuitates sunt, ut ait Augustinus; quarum una de
 terra, altera de caelo, hoc est desursum; una ex
 parentibus, secundum carnem, altera ex Christo et
 Ecclesia, secundum spiritum; una in similitudine
 jumentorum per peccatum in mortem, altera in si-
 militudine caelestium virtutum per gratiam in vi-
 tam; una contra naturam per delictum, altera se-
 cundum naturam per delictorum remedium. Grego-
 rius autem theologus quatuor natiuitates astruit,
 quas etiam Dominus noster Jesus Christus pro sa-
 lute humanae naturae subiisse dignatus est. Quarum
 prima est natiuitas illa, in qua totum genus huma-
 num simul de nihilo natum; de qua scriptum est:
 « Et fecit Deus hominem ad imaginem et similitu-
 dinem suam ». Secunda, quae hominis delictum
 subsecuta ex utroque sexu, ad similitudinem cete-
 rorum animalium, de qua eadem Scriptura dicit:
 « Masculum et feminam fecit eos »; per quam
 totum genus humanum in infinitum multiplicatur
 terrena successione. Tertia, quae est secundum
 spiritum, de qua nunc Dominus ait: « Nisi quis
 natus fuerit denuo »; in qua natiuitate incipit hu-
 mana natura ad suam pristinam sedem, de qua
 corruit, redire. Quarta erit in resurrectione om-
 nium, quando nascetur simul tota nostra natura,
 morte interempta, in vitam aeternam. Prima itaque
 naturalis, secunda propter peccatum, tertia per gra-
 tiam Redemptoris, quarta secundum naturam simul
 et gratiam. Inest enim naturaliter humanae naturae
 virtus resurrectionis, siquidem contraria omnino
 sibi est mors aeterna. Quid autem natura confert
 resurrectioni, et quid gratia, aliis disserendi locus
 est. *Non potest videre regnum Dei.* Regni Dei mul-
 tiplex intellectus est. Regnum Dei est ecclesia fide-
 lium, de qua scriptum est: « Regnum Dei inter vos est ».
 Regnum Dei universitas corporalis et spiritualis
 creaturae. Regnum Dei caelestes virtutes et justo-

rum animae. Regnum Dei est Filius Dei, qui a
 fine usque ad finem adtingit fortiter et disponit omnia
 suaviter ». Regnum Dei visio veritatis est. Quod
 ergo ait: *non potest videre regnum Dei*, non incongrue
 intelligitur: non potest me cognoscere, qui sum
 regnum Patris. Non enim solummodo rex omnium
 sum, sed et illud regnum et omnia. Recte igitur
 visio veritatis regnum Dei et dicitur et intelligitur.

*Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo
 nasci cum senex sit? Numquid potest in ventrem
 matris suae secundo introire et [re]nasci? Carnaliter
 intellexit, qui adhuc secundum carnem solummodo
 natus fuit, et ideo carnaliter respondit, quoniam non
 erat natus ex sacramento baptismatis et spiritu.
 Attamen vero dixit, quia nemo potest bis nasci
 secundum carnem, sicut nemo potest bis nasci
 secundum spiritum. Ut enim nascitur semel homo
 in carne ex carne, ita semel nascitur homo ex spiritu
 in spiritu. Sacramentum namque baptismatis semel
 acceptum nemo potest iterare.*

*Respondit Jesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis
 natus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in
 regnum Dei. Ubi datur intelligi, non aliud esse
 videre regnum Dei, et aliud introire in regnum
 Dei, sed idipsum. Qui enim videt regnum Dei,
 ille intrat; et qui intrat, ille videt. Videre enim
 intrare est, et intrare videre, hoc est verita-
 tem cognoscere. Nisi quis natus fuerit ex aqua
 et spiritu, hoc est, ex sacramento visibili et intel-
 lectu invisibili. Ac si aperte dixisset: Nisi quis
 symbolum baptismatis acceperit visibiliter, et spiri-
 tum, id est, intellectum ipsius symboli non perce-
 perit, non potest introire in regnum Dei. Potest et
 sic intelligi: ex aqua, hoc est, ex visibili sacramento,
 et Spiritu sancto. Quaeritur, qua de causa Dominus
 visibile sacramentum baptismatis in aqua fieri con-
 stituit, cum videatur sola doctrina spiritualis per
 fidem sufficere ad natiuitatem hominis ex spiritu.
 Sed et hoc dicendum: quoniam homo ex visibili
 corpore et invisibili anima constituitur, necessarium
 erat sacramentum visibile ad purificationem visibilis
 corporis, sicut necessaria est invisibilis fidei doctrina
 ad sanctificationem invisibilis animae. Quamvis
 enim sacramentum visibile baptismatis nihil adhuc
 in hac vita corpori videatur conferre, in resur-
 rectione tamen futura de mortali efficiet immortale,
 de corruptibili incorruptibile, et cetera, quae ad
 gloriam futurae resurrectionis pertinebunt. Verum-
 tamen etiam in praesenti vita sanctificat fidelium cor-
 pora virtus sacramenti, cum templum Dei efficiantur,
 dicente Apostolo: « Nescitis, quia corpora vestra
 templum sancti Spiritus sunt »? Sed si quis plene
 virtutem baptismatis noscere desiderat, legat san-
 ctum Dionysium Arcopagitam in libro de Ecclesia-
 stica ierarchia.*

*Sequitur: Quod natum est ex carne, caro est, et
 quod natum est ex spiritu, spiritus est. Duas natiuita-*

VARIAE LECTIONES.

¹ Corr., cor. nasci

tes repetit, ex carne videlicet et ex spiritu. Quod A natum est ex carne, hoc est, ex primo homine per carnis successionem, caro est, hoc est, carnale est. Notandum, quod in hoc loco nomine carnis non carnem solummodo, sed totum carnalem hominem significaverit. Siquidem saepe anima carnalis carnis nomine vocitatur, unde Apostolus: « Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem ». Sciendum quoque, quod, sicut totus homo carnalis anima et corpore caro dicitur, ita et totus homo spiritalis anima et corpore spiritus, quoniam nascentes homines in Christo per Spiritum sanctum unum cum ipso Spiritu efficiuntur secundam corpus et animam. Ubi datur intelligi, quod sacramentum baptismatis mutationem carnis in spiritum futuram esse praefigurat.

Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denno. Ac si dixisset: non sit tibi mirum et incredibile, hominem nasci iterum ex spiritu.

Spiritus ubi vult spirat. Ubi Spiritus sanctus virtutem sanctificationis suae vult perficere, ibi spirat, ibi sanctificationem perficit. Ex hoc intelligitur, quod fides, qua credimus in Christum, et sacramentum, quo renascimur, dona sancti Spiritus sint, qui ubi vult spirat, hoc est, operatur in his, in quibus vult operari, dividens singulis propria, prout vult. *Et vocem ejus audis.* De voce sancti Spiritus sat est verba sancti Augustini ponere. Ait enim: « Nemo videt spiritum; quomodo audimus vocem spiritus? Sonat psalmus, vox est spiritus. Sonat Evangelium, vox est spiritus. Sonat sermo divinus, vox est spiritus. Vocem ejus audis, et nescis, unde veniat et quo vadat. Si nasceris et tu de spiritu, hoc eris ut ille. Qui non est natus adhuc de spiritu, nescit de te, unde venias et quo vadas; hoc enim ait secutus: Sic est et omnis qui natus est ex spiritu ». Hactenus verba Augustini. Vox igitur spiritus est vox Christi, quam audivit Nicodemus. Sed quoniam ille adhuc non est natus ex spiritu, neque cognoverat, unde veniat spiritus, et quo vadat, quamvis vocem ejus audierit, dicitur ei: *Sed nescis, unde veniat et quo vadat,* quia adhuc non es natus ex spiritu. Ideoque, quamvis vocem meam audias, dum de spiritu meo loquor, nescis, unde venit spiritus ille, id est, qua occasione vult ex se nasci hominem in spiritu, aut ad qualem perfectionem ducit ipsam nascentem ex se hominem. Nam qui ex eo nascitur, unus cum eo efficitur. Quemadmodum ille Spiritus sanctus est per naturam, ita et nascentem ex se spiritum sanctum efficit per gratiam. *Sic est omnis qui natus est ex spiritu.* Non ut tu, o Nicodeme, qui nondum natus es ex spiritu, nescis, unde veniat spiritus et quo vadat, quamvis vocem ejus audias, omnis, qui nascitur ex spiritu, et vocem ejus audit, hoc est intelligit, et qua de causa spirat in his, in quibus vult, et ad qualem finem eos perducit. Mihi tamen videtur facilius intelligi, si interrogative proferatur quod Dominus ait, *sic est omnis natus ex spiritu,* ut sit

sensus: spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed nescis unde venit et quo vadit, quoniam adhuc non es natus ex spiritu; sic est omnis? Ac si dixisset: putasne sic esse omnem nascentem ex spiritu, ut audiat vocem spiritus, ignoret autem, unde venit et quo vadit? Noli hoc existimare. Nam si nasceris ex spiritu, non solum vocem ejus audies, verum etiam cognosces, unde venit et quo vadit. Venit a Patre per Filium, sicut alibi scriptum: « Quem mittit Pater in nomine meo, ut ex se credentes in Christum nascantur ». Redit ad Patrem per eundem Filium, nascentes ex se in divinam filietatem reducens.

Respondit Nicodemus et dixit ei: Quomodo possunt haec fieri? Adhuc haesitat, qui litteram legis B legerat, spiritum autem ipsius omnino ignorabat. Quod ait Apostolus: « Littera occidit, spiritus autem vivificat ». Lex enim lecta et non intellecta occidit, lecta vero et intellecta vivificat. Proinde impossibile Nicodemo visum erat, quod de nativitate ex spiritu Dominus praedicabat. Ignorans spiritum divinae doctrinae refellitur judaica superbia, quae negat altiora esse legis littera, in qua redolent divina mysteria. Ac per hoc reprehenditur Nicodemus a Domino. Ait evangelista:

Respondit Jesus et dixit ei: Tu es magister Israel et haec ignoras? Ubi notandum, quod non insultando Dominus dixit: *tu es magister Israel,* sed superbiam opprimendo, quae nihil praeter litteram noverat et carnalem nativitatem.

Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis. Ac si aperte diceret: Putasne, superbe Judae, et virtutem divinarum eloquiorum ignorans, nos dicere, quod ignoramus, aut quod non vidimus testari? Non ita est; quod scimus loquimur. Sapientia novit quae loquitur, et vidit quae testatur; ipse est enim sapientia, quae nec fallit nec fallitur. Ipse est visio, quae omnia, prius quam fierent, vidit. Et ipsa visio substantia est eorum quae visa sunt, cujus testimonium verum est, quoniam ipse est veritas. Omne autem, quod ex veritate procedit, verum esse necesse est. Necnon et ipse Dominus locutio est Patris, et sermo Patris, et verbum ejus. De illo sermone Propheta ait, « velociter currit sermo ejus », et ipse de se ipso ait: « Sermo, quem locutus sum vobis, non est meus, sed mittentis me Patris ». Inspice ergo vim verborum *quod scimus loquimur, quoniam ipse est scientia et locutio; et quod vidimus testamur,* quoniam ipse est visio ac verum testimonium. Quod autem pluraliter dixit, « mystereium sanctae Trinitatis suggerit. *Et testimonium nostrum non accipitis,* quia in nos non creditis, neque ea, quae docemus intelligere valetis; nondum enim ex spiritu nati estis.

Siterra dixi, vel, sicut in Graeco legitur, dicebam, vobis, et non creditis quomodo, si dicam vobis caelestia, creditis? Nicodemus quaesivit, *quomodo possunt haec fieri?* impossibilem esse ex Spiritu nativitatem existimans; sed audit a Domino: *si terrena dicebam*

robis. Quacritur, cur, cum nihil terrenum in praedictis sermonibus videatur dixisse, omnino enim spiritualia dixit, spiritualem nativitatem ex spiritu docens, dixerit: *si terrena dicebam vobis?* Ad hoc dicendum, quia non ad praedicta respicit responsio, sed ad ea, quae superius in die Pascha dixerat quaerentibus signum Judaeis: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud ». Ait ergo: Si de meo terreno adhuc corpore solvendo paulo superius dicebam vobis, et non credidistis, quomodo, si dicam vobis caelestia, credetis? hoc est, spiritualem nativitatem a sancto Spiritu, quae caelestis est atque divina? Si igitur terreni corporis mei solutionem in passione, et tertia die ipsius resurrectionem non credidistis, quid a me quaeritis spiritualis nativitatis aperire vobis mysteria, quae, quoniam renati non estis ex spiritu, omnino credere non valetis? Dicam tamen caelestia, quamvis intelligere non possitis.

Et nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, Filius hominis, qui est in caelo. Ascendit, ambiguum est, cujus temporis verbum sit, utrum praeteriti, an praesentis. Sed in Graeco non est ambiguum; praeteriti temporis est. In hac sententia quaeritur, quis est descensus Filii hominis, et quis ascensus; et quod caelum, in quod ascendit, et de quo descendit, et in quo semper manet, dum ascendit et descendit? Sed ne, multorum sensus de hoc dicendo, moras faciamus, quod verisimilius videtur, sat est dicere. In divina Scriptura Pater caelestis, qui est principium omnium, nomine caeli crebro nominatur. Saepe in Evangelio legitur, Dominum surrexisse in caelum, id est in Patrem. Non enim credendum est, ipsum elevasse oculos suos in hoc caelum sidereum, corporale, circumscriptum, mortale. In Patrem igitur elevabat oculos, ut eum aspicientes indubitanter crederent semper in Patre fuisse, ad quem intendebat. Quod ergo ait: *nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, filius hominis, qui est in caelo,* pulchre aliis verbis exponitur: nemo ascendit in Patrem, nisi qui de Patre descendit, filius hominis, qui est in Patre. Qualis autem descensus eius et ascensus, ipse alibi aperte exposuit, dicens: « Exivi a Patre et veni in mundum, et iterum relinquo mundum et vado ad Patrem ». Exitus ergo ejus a Patre humanatio est, et reditus ejus ad Patrem hominis, quem accepit, deificatio, et in altitudinem divinitatis assumptio. Solus ille descendit, quia solus incarnatus est; sed, si solus ascendit, quae spes est his, pro quibus descendit? Magna quidem et inexplicabilis, quoniam omnes, quos salvavit, in ipso ascendunt, nunc per fidem in spe, in fine vero per speciem in re, sicut ait Joannes in Epistola sua: « Scimus quoniam filii Dei sumus; nondum apparuit quid erimus; cum autem apparuerit, similes ei erimus; videbimus enim eum, sicuti est ». Solus itaque descendit, et solus ascendit, quia ille cum omnibus suis membris unus Deus est, unicus Filius Dei. In ipso enim omnes credentes in ipsum unum sunt; unus itaque Christus, corpus cum membris, ascendit in Patrem.

Et sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, sic exaltari oportet Filium hominis, ut omnis credens in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Figuram suam ipsa veritas exponit; umbram suam ipsum corpus asserit. Divina narrat historia, populum Dei a serpentibus in deserto afflicto, crebrisque eorum morsibus magnam stragem fuisse; sed Moyses, jubente Domino, aeneum serpentem fecerat, quem in alta arbore suspenderat, populoque jusserat, ut, quicumque morsus esset a draconibus, in aeneum suspiceret colubrum, et sanaretur, et a serpentina plaga liberaretur. Hoc totum umbra futuri est, hoc est, figura Christi morituri pro salute omnium, quos serpentes delictorum suorum venenosis morsibus interficiunt. Moyses itaque ipse Christus est; serpens aeneus mors Christi: lignum, in quo serpens suspensus, crux Christi, in qua mortem subiit pro salute omnium in se credentium. Pulchre quoque mors Christi per serpentem figuratur a forma, qua causa pro effectu ponitur. Causa quippe mortis Christi serpens erat. Ac per hoc et serpens figurate effectum suum, id est mortem praetendebat, ut omnis, qui credit in illum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Magna distantia est inter litteram et spiritum, inter figuram et veritatem, inter umbram et corpus. Littera est factum, quod sancta narrat historia; spiritus est mors Christi, quam tradit Evangelium; serpens figuratur in ligno suspensus; aspicientibus se vitam praestabat temporalem; mors Christi credentibus in eum vitam praestat aeternam. Sed quid haec ad secundam nativitatem ex spiritu, non immerito quaeritur? Facillime solvitur. Nemo ascendit in Christo ad Patrem, nisi qui ex spiritu nascitur, ut conformis fiat imaginis Filii Dei, hoc est, ut Christus in illo formetur, et unum cum Christo sit. Similiter nemo salvatur pro mortem Christi, nisi qui ex spiritu nascitur; nemo ex spiritu nascitur per baptismum, nisi in morte Christi, sicut ait Apostolus: « Consepulti sumus cum Christo per baptismum, nisi in mortem, ut, quemadmodum Christus surrexit a mortuis in gloriam Patris, ita et nos in novitate vitae ambulemus ».

Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Causam humanae salutis aperit, Patrem videlicet caelestem, ex quo omnis salus et restitutio humanae naturae per unigenitum suum in Spiritu suo. Dilectio itaque Patris causa et humanae salutis, qui in tantum dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, hoc est morti traderet, ut omnis aspiciens in mortem ejus non pereat, sed habeat vitam aeternam. Sed quaeritur, quem mundum dilexit Deus? Non enim credendum est, mundum istum, id est universitatem, quae constat ex caelo et terra, Patrem dilexisse. Ille enim non propter se ipsum, sed propter superiorem mundum factus est. Mundum igitur superiorem, quem ad imaginem et similitudinem suam condidit, id est humanam naturam Pater dilexit ita, ut Filium suum pro eo tradere-

ret. Sed notandum, quod mundus, quem Pater dilexit, id est homo, non propterea mundus vocatur, quod quattuor elementis constiterit, quod solum secundum corpus fieri in terreno adhuc homine consideratur; sed ideo homo κόσμος vocatur, quoniam ornatus est ad imaginem et similitudinem Dei, quae vel solum, vel maxime in anima intelligitur. Κόσμος quippe graece ornatus proprie interpretatur, non mundus. Et quae creatura tam ornata est, quam ea, quae ad imaginem Creatoris condita? Ad hoc itaque dilexit Deus mundum, et pro eo tradidit Filium, ut omnis credens in eum non pereat, sed habeat vitam, non temporalem, sed aeternam.

Non enim misit Deus Filium suum in mundum, hoc est, in humanam naturam, ut iudicet, hoc est, damnet propter suum peccatum, mundum, hominem videlicet, sed ut salvetur mundus humanae naturae per ipsum.

Qui credit non iudicatur, qui autem non credit jam iudicatus est. Qui autem credit in Filium Dei, non iudicatur, quoniam dimittuntur ei omnia peccata, pro quibus iudicaretur. Qui non credit, finitum est de eo iudicium, quia non credit; ac per hoc habet peccata, pro quibus iudicatur, quoniam neque credit, neque dimittere ei sua peccata vult. Ubi notandum, quod unusquisque se ipsum iudicat vel non iudicat. Non iudicat se ipsum, qui considerat dimissa ei delicta, et non in eo manet, quod iudicaretur; qui autem non credit, ipse se iudicat, quoniam in se detinet digna iudicio. Jam iudicatus est. Jam dixit, adhuc in praesenti tempore. Quamvis enim iudicium, quo se iudicat damnandum, occultum sit adhuc in hac vita, in futura tamen manifestabitur. Quare jam iudicatus est? Quia non credit in nomen unigeniti Filii Dei. Nihil aliud est ergo iudicium, id est aeterna condemnatio, nisi non credere in Filium Dei, sicut nihil aliud est beatitudo et vita, nisi credere et cognoscere Filium Dei; sicut ipse ait: « Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te verum ac solum Deum, et quem misisti Jesum Christum ». Sequitur:

Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum. Si lux non veniret in mundum, non esset de mundo iudicium, sicut Dominus ait: « Si non venissem et locutus fuisset, peccatum non haberent ». Lux itaque, hoc est Dei Verbi incarnatio et doctrina et passio et resurrectio, iudicat mundum. Qui vult accedere ad lucem, hoc est ad Filium Dei, ut in eum credat, eumque cognoscat, non iudicatur; qui autem neque in eum credit, neque intelligit, in tenebris suis manebit, in quibus damnabitur, hoc est iudicabitur, nolens accedere ad lucem. Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Pulchre ait homines, hoc est carnales, impii, increduli, non spirituales; nam illi ultra hominem ascendunt et superant suam naturam per ejus, qui eos illuminat, gratiam. Cur autem homines dilexerunt magis tenebras quam lucem, conse-

quenter subiungit, dicens: Erant enim eorum mala opera. Quae sunt illa mala opera? Non alia, nisi impietas et incredulitas et odium aeternae lucis, et nolle eam aspicere, velle autem in tenebris peccatorum manere.

Omnis enim mala agens odit lucem, nec venit ad lucem, ut non redarguantur opera ejus. Ideo fugit impius lucem veritatis, ne impietas ejus manifesta fiat, in qua omnia mala opera continentur. Ut enim pietas nullo bono opere caret, ita impietas nullo malo.

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur sua opera, quia in Deo sunt facta. Quis est qui facit veritatem, hoc est, quis est qui bona opera, quae jubet veritas, perficit, nisi qui credit in Christum? Et quis est, qui venit ad lucem, hoc est ad Christum et doctrinam ejus, ut manifestentur

opera sua bona, quia in Deo sunt facta, nisi ipse, qui credit in Christum, et mandata ejus custodit?

Post haec venit Jesus et discipuli ejus in Judaeam terram, et reliqua. Non est existimandum, continuo post disputationem cum Nicodemo, quae facta est in Jerosolymis, venisse Jesum et discipulos ejus in Judaeam terram, sed peracto spatio temporis de Galilaea in Judaeam rediisse. Morali sensu Judaea terra est cor fideliuum. Judaea quippe confessio interpretatur*. Confessio autem duplex est. Est enim confessio peccatorum, est et confessio divinarum laudum. In quocumque ergo corde duplex illa confessio fuerit, et peccatorum videlicet et divinarum laudum, illuc venit Jesus et discipuli ejus, hoc est doctrina ejus et illuminatio, ibique demoratur et purgat illud ab omnibus delictis. Et hoc est quod sequitur:

Et illic demorabatur cum eis et baptizavit. Juxta litteram demorabatur Jesus cum discipulis vel cum credentibus Judaeis in Judaea. Ambiguum enim est quod ait demorabatur cum eis, utrum cum discipulis suis, an cum credentibus in eum Judaeis, aut, quod verisimilius est, cum utrisque. Et baptizavit. Ubi quaeritur, si Christus ipse baptizavit, quomodo evangelista in sequentibus dicit: « Quanquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus ». Sed ad hoc dicendum, quod ipse Christus baptizavit discipulos suos primum, deinde ipsi discipuli baptizabant credentes in Christum. Quamvis quidam existiment, neminem eum baptizasse per seipsum, sed dicitur baptizasse, qui discipulis suis jussit baptizare. Sequitur:

Erat autem Joannes baptizans in Aenon¹ juxta Saleim, quia aquae multae erant illic. Adhuc Joannes baptizabat in Jordane, dum Christus in Judaea coeperat et discipulos suos, et per eos alios baptizare. Non enim debuerat praecursor discipulus praecursionis suae mysterium intermittere, priusquam ipse, cujus praecursor erat, inciperet veritatem ostendere. Umbra adhuc permansit, quia non omnino lux patefacta fuit. In Aenon, hoc est in aquis²; enos³ enim hebraice aqua dicitur; ideo subsecutus ait, quasi

VARIAE LECTIONES.

¹ Col. Aenon. ² Sic cod. pro Aenon.

³ De hac interpretatione verbi Judaea vide supra col. 503.

⁴ Ecce J. S. otius interpretatur aquis. Nam derivatur

NOTAE.

אֵנוֹן a אֵן, fons, puteus. S. Hieronymus; Aenon, oculus, aut fons eorum.

interpretationem nominis aperiens : *quia aquae multae erant illic*. De Saleim autem varie tradunt. Quidam volunt de Jerusalem distat, quae non longo spatium locorum distat ab Jordane. Nam primitus Saleim simpliciter nominata, ut aiunt; deinde Ebussalem, quia ab Ebussis possessa; deinde Jerusalem, hoc est *templum pacis*, propter nobilissimi templi a Salomone constructi divulgatam in fines mundi gloriosissimam famam^a. Alii vero, quibus, ut aestimo, fides magis habenda, Salem dicunt oppidum ultra Jordanem situm, eo loci, quo Jordanus intrat in lacum Asfali, hoc est in lacum bituminis, et in illo oppido quondam Melchisedech regnasse, cujus oppidi adhuc vestigia remanent. Juxta illud baptizabat Joannes, quia erant ibi aquae multae.

Non[dum] enim missus fuerat in carcerem Joannes. Nam postquam missus est in carcerem, continuo desivit baptizare, baptismate Christi inchoante. Quaeritur, quid baptismum Joannis his, qui ab eo baptizati sunt, profuit? Nullo modo enim credendum est, non solum originalis peccati, verum etiam priorum delictorum remissionem contulisse^b. Quid ergo contulit? Magnum quidem. Quantum enim catechumenis nondum baptizatis^c doctrina fidei prodest, tantum Joannis baptismum baptizatis in eo, priusquam baptismum Christi subirent, profuit. Joannes quippe poenitentiam praedicabat, et baptismum Christi praenuntiabat, et in cognitionem veritatis, quae mundo apparuit, attraxit. Nonne similiter quotidie ministri faciunt Ecclesiae? Erudiunt primo venientes ad fidem; deinde peccata eorum redarguunt; deinde remissionem omnium peccatorum in baptismate promittunt; ac sic ad cognitionem et dilectionem veritatis eos attrahunt. Additur ad cumulum laudis et utilitatis, quam Joannis baptismum perfecit. Debit quippe praecursor in omnibus praecursionis suae effectum implere, ut, quemadmodum praecessit Christum nativitate et praedicatione, ita etiam baptismatis similitudine. Ut enim aurora praecedit ortum solis, ita sacramenta Joannis opera Christi praecesserunt, et quemadmodum aurora quodammodo umbras excutere, ita doctrina et mysterium praecursoris tenebras ignorantiae totius mundi inchoabat excutere. Itaque, ne subito verum baptismum Christi appareret mundo, praecessit figuratum baptismum, ut altius et clarius veritas elucesceret, si prius sedentibus in tenebris figura arderet. Item quaeritur, cur Christus baptizatus est a suo servo. Ad quod dicendum: propterea Christus a servo baptizari dignatus est, ut praecursoris sui officium et honorificaret, et verum illud fuisse, omnibus Judaeis ac toto mundo notum faceret. Sed si sola haec causa fuit baptizandi a servo suo Domini, cur non solus Christus baptizatus est a Joanne? Sufficiebat enim ad laudem et testimonium baptismatis servi humilitas Domini. Sed ad

A hoc dicendum, quod, si Christus solus a Joanne baptizaretur, plus baptismum Joannis, quam Christi, baptismatis conferre videretur. Multo enim melius poterit existimari unicum baptismum, quo Dominus baptizatus est, quam baptismum, quo multi ab ipso Domino et discipulis suis baptizati sunt. Sed ne hoc putaretur, multi a Joanne sunt baptizati. Si autem quaeritur, utrum in aliquo profuit ipsi Domino, quod a suo praecursore baptizatus sit, quidam non absurde respondent, Christum sanctificationem quandam Joannis effecisse. Illud autem baptismum nihil Christo contulit. Scimus tamen, Graecorum auctores fiducialiter asserere, sanctificationem humanitatis Christi per sacramentum baptismatis Joannis auctam fuisse. Quod maxime ex descensione B Spiritus sancti in specie columbae super ipsum baptismatum argumentantur. Nec mirum, cum evangelista dicat: « Jesus autem proficiebat sapientia et aetate et gratia apud Deum et homines ». Quid mirum, si quoddam augmentum humanitatis Christi per sacramentum praecursoris sui baptismatis Christus acciperet, verbi gratia humilitatis suae merito, qua baptismum sui servi subire non dedignatus est? Accepit gratiam, ut sui baptismatis virtute omnium delictorum et originalium et priorum omnes credentes in se remissionem acciperent. Addit etiam Augustinus aliam causam baptizandi Domini a servo suo: ne catechumeni caste atque pie post acceptam C hanc vitam viventes superbirent, existimantes mysterium baptismatis nil eis addere posse, cum secundum illam, qua imbuti sunt, fidem vivant. Sed ne in hoc errarent, et in vanum laborarent, Dominus voluit exemplum eis dare de suo baptismate, ut nullus eorum auderet inflari, videntes Dominum suum servi sui baptismum subisse. Si enim Dominus baptismum sui servi noluit despiciere, qua ratione illi baptismum Domini sui nollent subire?

Facta est ergo questio ex discipulis Joannis cum Judaeis de purificatione. Discipuli Joannis, videntes multos Judaeorum credidisse in Christum, et baptizatos fuisse a discipulis ejus, invidia commoti, interrogabant ipsos Judaeos de purificatione, hoc est de baptismate. Mirabantur enim alios posse baptizare praeter Joannem et discipulos ejus, existimantes, majorem esse D Joannem Christo, quoniam viderunt non longe ante ipsum Christum a Joanne in Jordane baptismatum.

Et venerunt ad Joannem, accusare Christum volentes ejusque discipulos, veluti in injuriam ejus baptizare praesumptos, et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, qui videbatur discipulus tuus tempore, quo a te baptizatus est trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, dicendo: « Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi », ecce hic baptizat, nunc in Judaea, quod valde miramur, et omnes veniunt ad eum. Volumus itaque te inter-

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. non. ² Cod. non contulisse. ³ Cod. baptismatis.

NOTAE.

^a S. Hieronymus: *Jerusalem, visio pacis, timebitur*. *domus pacis*, praeferenda est alteri a ירושלים et ירושלים, id est, id est, *possessio pacis*.

ro. arc, quid de hoc praesumptioe tibi videtur. A

Respondit Joannes et dixit: Non potest homo accipere quicquam¹, nisi fuerit ei datum de caelo. In quibusdam codicibus Graecorum legitur: *nisi fuerit ei datum desursum de caelo.* Humiliter respondit servus accusantibus Dominum suum. *Non potest, inquit, homo accipere quicquam.* Ac si diceret: Putatis me majorem esse ipso, cujus servus et praecursor sum; erratis in eum non credentes, et ignorant, quid sit et unde venit, et putatis me esse quod non sum. Ut autem sciatis, quid ille sit, et quid ego sum, audite meum responsum: *Non potest homo accipere quicquam.* Homo sum et non Deus, ille vero et Deus est et homo. Ipse est, de quo testimonium perhibuit dicens: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus ». Homo itaque sum; a me nihil accepi, qui non habeo, quod a me accipiam. Quicquid accepi, ab eo accepi. Si gratiam accepi praecursoris, ab eo accepi. Existimatis, me ultra naturam esse humanam. Quia audistis, quod non sine miraculo divinae virtutis natus sum, ex parentibus quippe protectae aetatis, ac veluti ultra humanae naturae consuetudinem natus sum, propter hoc putatis, me ultra hominem esse. Non ita, homo solummodo sum. Si cognovissetis quid sum, non exaltaretis me ultra id quod sum; et si cognosceretis quid ille est, nullo modo compararetis me illi. Homo enim sum, ille Deus; quicquid accepi, ab illo accepi. Sapientissimus praecursor Christi segregat in se ipso naturam et gratiam, sibi attribuens, quod homo, hoc est quod mortalis, quod peccator, quod ex primo homine terreno terrenus factus sit, et cetera, quae de humanae naturae infirmitate et peccato et poena peccati in se ipso ceterisque hominibus considerabat, gratiam seorsum segregans a se, quam acceperat non ex meritis, sed ex abundantia plenitudinis ipsius, ejus praecursor erat. Duo considerantur in homine: datum videlicet et donum. Datum refertur ad naturam, donum refertur ad gratiam. Et quamvis nullum horum sit nisi ex Deo, sicut ait Apostolus: « O homo, quid habes quod non accepisti? » solet tamen Scriptura datum naturae quasi ipsi homini, donum vero nulli nisi Deo adscribere. Ad hoc enim dedit Deus naturam, ut eam ornaret per gratiam. Et hoc est quod ait: *Non potest homo, hoc est humana natura, accipere quicquam gratiae, nisi fuerit ei datum de caelo.* Datum in hoc loco pro donum Joannes posuit, quod saepissime invenitur in divina Scriptura. Datum enim pro dono, et donum pro dato potest accipi. Ita enim juncta data naturae et dona gratiae, ut inseparabilia fieri videantur. Nulla quippe natura est rationalis, quae omnino dono gratiae careat. *Nisi fuerit datum de caelo.* De quo caelo? De Patre videlicet. Audi Jacobum apostolum dicentem: « Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum ». Quibus verbis omnino congruit, quod Joannes ait:

Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit datum de caelo, hoc est de Patre, qui principium est omnium honorum; ac, si de Patre, utique primo per Filium, de cujus plenitudine nos omnes accepimus.

Ipsi vos mihi testimonium perhibetis. Hoc mihi solummodo in vestris verbis congruit, qui non solum non creditis in eum qui misit me, verum etiam baptismum ipsius irritum putatis, quod mihi testimonium adhibetis. *Quod dixerim: Ego non sum Christus, sed quia missus sum ante illum.* Audistis ex me haec verba, quando de eo loquebar ultra Jordanem; audistis utique, quando dicitis: « Qui erat tecum trans Jordanem, cui testimonium perhibuisti »; et si audistis, quare illum, de quo tale testimonium perhibui, ad me accusatis, quasi in B injuriam meam multos baptizavit? Dixi: Non sum Christus, sed simplex homo; non sum unctus a Patre plenitudine spiritus, ille autem unctus; et de plenitudine ejus accepi. Sed quia missus sum ante illum, missus sum in mundum prius, nascendo ante illum. Ille ante omnia secula Deus cum Deo Patre, ego homo in fine seculi missus in carne, antequam ille nasceretur in carne.

Qui habet sponsam, sponsus est. Videns praecursor cogitationes suorum discipulorum, qui talia de Christo ejusque baptismate proferebant, et audiebant sui magistri responsum de se ipso et de suo baptismate, dicens: « Non potest homo accipere quicquam », humilians se ipsum, veraciterque de se ipso pronuntians, quod terrenus homo sit, et volebant C interrogare: Si homo es solummodo, et majorem potestatem et gratiam a te ipso non habes, praeter quod ab eo accepisti, qui nunc baptizat in Judaea, et tu dicis, quia missus est ante illum, dic, quaesumus, quid es praeter hominem, aut quantus², et quid gratiae accepisti de caelo; respondit: *Qui habet sponsam sponsus est.* Qui propter Ecclesiam venit, ut haberet sponsam venit, quam nunc incipit ex Judaico populo vocare, multos Judaeorum baptizans. Ipse sponsus est. Ego autem, ut existimatis, neque sponsus sum, neque sponsam habeo, sed in numero sponsae me ipsum computo. Ut sciatis autem, quid sum, et qualem gratiam habeo ab illo sponso, qui habet sponsam, audite: *Amicus autem sponsi.* Non sum sponsus, sed magnam gratiam sponsi habeo, D amicus ejus sum. *Qui stat et audit eum, gaudio gaudet.* Ego amicus sponsi sum, et sto in ejus gratia; in ejus amicitia permaneo; non cado; ille me custodit, ne cadam; ille mihi donat, ne gratiam suam deseram, sed semper steti et audiam eum, audiam doctrinam ejus, non extrinsecus solummodo aure corporis, verum etiam intrinsecus aure cordis, et plus intrinsecus quam extrinsecus. Vox ejus testimonium ejus, quo perhibet se Filium Dei et sponsum Ecclesiae; et qua audio verbum ejus, gaudeo propter vocem sponsi. De se ipso ergo profert Joannes quod ait: *Amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio*

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. *quicquam accipere.* ² Corr., cod. *quicquam.*

gaudet propter vocem sponsi, ut discipuli sui aperte cognoscere, quid ipse esset, et quid Christus, in quem adhuc non crediderant, neque baptismum ejus acceperant. *Hoc ergo gaudium meum impletum est.* Ac si diceret: In hoc gaudium meum impletum, in eo, quod factus sum amicus sponsi, et sto in ejus gratia, et audio vocem sponsi, vocantis nunc sponsam in Judaea ex Judaeis, et inchoantis per se ipsam et praedicare et baptizare; quod jam non sentitis, qui in eum non creditis. Et ne miremini, quod ille baptizat, et omnes veniunt ad eum, ut credant et baptizentur, et quod plures discipulos habet, quam ego:

Illum oportet crescere, me autem minui. Illum oportet crescere in mentibus vestris, quem adhuc solummodo hominem et nullius potestatis existimatis; sed illum oportet crescere, ut non solum verum hominem cognoscatis, sed etiam verum Deum, et suo aequalem Patri. Oportet itaque eum crescere in cogitationibus vestris, me autem minui. Putatis majorem [me] esse, quam sum, illum vero minorem, quam est. Opinio vestra de me in vobis minuetur, opinio vestra de illo in vobis augebitur. Quod si cognoscere, ex visibilibus signis augmentari potuissetis. Ego decollabor, ille exaltabitur in cruce, ut per hoc cognoscatis, quia oportet illum crescere super omnia in mentibus perfecte credentium in eum, me autem minui, ut nemo de me existimet, praeter quod sum et ab eo accepi. Id ipsum significat, quod ipse luce inchoante crescere, tenebris autem decrescere natus sit; ego vero luce inchoante minui, tenebris autem inchoantibus crescere natus sum. Potest et aliter intelligi. Joannes figuram legis gestat, Christus vero figuram suam, id est veritatis. Apparente igitur veritate in mundo coepit lex minui, hoc est carnalia opera. Cognoscens haec praecursor et propheta et plusquam propheta, ait: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Ille, quia veritas est, crescet in mundo, hoc est, clarissime cognoscetur ab his qui credunt et credituri sunt in eum. Lex autem, cujus figuram gero, minuetur, veritate crescente.

Qui de usum venit, super omnes est. Hecum redit servus ad comparationem sui et Domini sui. *Qui desursum venit*, hoc est, qui ex Patre venit in mundum, ut salvaret mundum, *super omnes est*, non solum me superat servum et praecursorem suum, verum etiam omnes homines, et non solum homines, verum etiam omnes virtutes caelestes, et omnia, quae sunt, et quae non sunt. Nec hoc juxta divinitatem, sed juxta humanitatem; homo quippe est et plusquam homo. Divinitas ejus nihil superat, quia omnia est. *Qui est de terra, terra est, et de terra loquitur.* De se ipso hoc ait, ac si diceret: Ego, qui de terra sum, hoc est de terrenis parentibus, natus ex illo, cui dictum est, « Terra es et in terram ibis », hoc est ipso terreno homine, ex quo

A omnes terreni peccatum et poenam peccati, hoc est mortem, traxere, inde sum. Et ideo terra sum, quia de terra natus sum, nec aliud me esse arbitror. Si quid supra haec habeo, de plenitudine ipsius accipio, ante quem missus sum. *Et de terra loquitur*, hoc est, de fragilitate meae naturae loquitur, cognoscens eam nil esse, si desursum non acciperet. Et ne mireris, Joannem de se ipso veluti de quadam tertia persona dixisse, nec sine ratione, quoniam personam omnis terreni hominis in se ostendit. *Qui de caelo venit, super omnes est.* Eadem verba sunt, praeter quod prius *desursum venit*, nunc autem *de caelo venit*. Et quae est ista repetitio, et quid vult? An forte aliud est « desursum venit », aliud « de caelo venit »? Christus desursum venit, Christus de caelo venit, ideoque super omnes est, et super omnia. Potest itaque talis distantia inter « desursum venit » et « de caelo venit » intelligi, ut in eo, quod dixit « desursum venit », intelligamus altitudinem humanae naturae ante primi hominis delictum, de qua altitudine hominem venisse Christum non dubitamus. Nam si de homine post peccatum veniret, peccato forsitan non careret; quoniam vero peccato caruit, recte credendus est hominem ante peccatum accepisse. Nam Dominus noster Jesus Christus, humanae conditor naturae atque salvator, et de primo homine accepit ante peccatum, et veluti de secundo homine post peccatum. Quid accepit ab homine ante peccatum? Carere peccato, quia humana natura, priusquam peccaret, omnino peccato carebat. Quid accepit ab homine post peccatum? Mori pro peccato, absque ullo reatu peccati. Quod ergo prius ait « qui desursum venit », recte intelligitur, qui de sublimitate humanae naturae, ad imaginem Dei factae, antequam peccaret, venit. Nullus enim inde venit, nisi ipse solus. Quotquot enim venerunt in mundum, ab homine peccante venerunt; solus ille absque peccato ab homine ante peccatum processit. Quod autem in sequentibus dixit, *qui de caelo venit, super omnes est*, ibi intelligimus Patrem caeli nomine significatum, a quo missus est Christus in mundum, sicut ipse ait: « Exivi a Patre, et veni in mundum ». Duobus itaque modis unigenitus Filius Dei super omnia esse credendus est: primo, quia super omnem humanitatem exaltatur, qui de ipsa, priusquam peccaret venit; secundo, quod juxta altitudinem divinitatis, in qua Patri aequalis est, omnem superat creaturam.

B C D *Et quod vidit et audivit, hoc testatur.* Quid est, quod Filius Dei vidit? Non aliud, nisi cognovit, se in Patre, et aequalitatem ipsius esse. *Et audivit.* Quid audivit? Audivit a Patre: « Ego hodie genui te ». Vidit igitur se ipsum secundum suam divinitatem in suo Patre, et audivit a suo Patre, quod ipse eum genuerit aequalem sibi. *Hoc testatur.* Quid testatur? Quod Filius Dei sit. Et ubi testatur? Redige ad superiora, ubi ipse de se ipso ait: « Non enim misit Deus Filium suum

VARIAE LECTIOES.

¹ me om. cod., a. kl. ex conj.   ² Corr.; cod. credendum.

in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non judicatur. Qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. Hoc itaque est, quod vidit Filius Dei, et de se ipso testatur. *Et testimonium ejus nemo accipit.* Si testimonium ejus nemo accipit, quare venit, et quid utilitatis mundo contulit? Joannes praecursor, plenus gratia divinae prophetiae, providit eos, qui in Christum credituri sunt, testimonium illius accipientes, et eos, qui in eum non sunt credituri, testimonium illius respuentes. De his, qui non credunt neque credituri sunt¹, a se ipsis [ad] interitum praeparati, nemo accepit testimonium Filii Dei. De his autem, qui credunt et credituri sunt, nemo est, qui testimonium ejus non accipiat, ac per hoc, qui salvus non sit. Ideoque sequitur :

Qui accipit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est, hoc est, in corde suo firmavit, et quasi sigillo incommutabili perfectae fidei conclusit, quia Deus verax est. Quod facilius intelligitur, si graecus sermo legatur : *Quia Deus verus est*, ut sit sensus : Qui accipit testimonium Filii Dei de se ipso, quod Filius Dei sit, et quod pro salute mundi Pater suus eum miserit, ille firmiter credit, quia Deus verus est, qui de se ipso, quod verus Deus sit, veri Dei Filium, testimonium perhibuit.

Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur. Hoc de Filio Dei loquitur solummodo, qui, quoniam a Deo Patre missus est, verba Dei loquitur. Nonne² et prophetae ab eo missi sunt? Nonne³ et apostoli ab eo missi sunt, et verba Dei locuti sunt? Quid ergo de solo Christo dictum est : *Quem misit Deus, verba Dei loquitur?* Videtur enim dixisse : Quem misit Deus, illius mittentis se Dei verba loquitur; quod prophetae fecerunt, similiter apostoli. Quid ergo magnum datur Christo, quod aliis non datum? Intende in verba : *Quem misit Deus, Pater videlicet, verba Dei loquitur;* quoniam et illè, qui missus est, Deus est, ideo verba Dei loquitur, ut sit sensus : Quem misit Deus, profecto Deus est, ac per hoc verba illius verba Dei sunt; ergo verba Filii de se ipso, testimonium perhibentis quod Deus sit, verba Dei sunt. Verba prophetarum et apostolorum verba Dei sunt, quia verba Dei locuti sunt. Sanctus enim Spiritus locutus est in eis, nec tamen illa verba referuntur ad illos, ut illorum verba sint, sed veri Dei verba. Verba Christi ad se ipsum referuntur, et verba Dei dicuntur merito, quia naturaliter Deus est, et totus Deus, et tota sapientia, et in eo plenitudo donorum Dei. Propterea sequitur : *Non enim ex mensura dat Deus spiritum.* Ac si dixisset : Ex mensura dat Deus spiritum suum singulis hominibus, sicut ait Apostolus : « Alii datur per Spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae », ceteraque spiritualium donorum divisio. Quibus verbis ostenditur, ex mensura dari Spiritum sanctum membris Ecclesiae. Quod consequenter ait Apostolus, dicens : « Unus autem opera-

tur atque idem Spiritus, dividens singulis propria, prout vult ». Christo autem, qui est ca; ut Ecclesiae, non e mensura dat Deus spiritum, sed sicut totum ex se ipso toto genuit Filium suum, ita incarnato Filio suo totum spiritum suum dedit, non participaliter, non per subdivisiones, sed generaliter et universaliter.

Pater diligit Filium et omnia dedit in manu ejus. Causam reddit, cur ceteris hominibus ex mensura dat Deus spiritum, Filio autem suo non ex mensura, sed ex toto dat spiritum. Quare? Non ob aliud, nisi quia *Pater diligit Filium*, ideo dedit ei totum suum spiritum, et omnia dedit in manu ejus. Quae omnia? An forte omnia, quae in ipso facta sunt? In principio enim fecit Deus caelum et terram; et psalmus, « Omnia in sapientia fecisti ». Illa itaque omnia, quae in Filio facta sunt, dedit Pater in manu ejus. Alius *omnia dedit in manu ejus*, hoc est, omnia quae substantialiter habet Pater, dedit Filio, gignendo ipsum de se aequalem sibi per omnia.

Qui credit in Filium, habet vitam aeternam. Quare? Quia ipse Filius vita aeterna est, sicut ipse ait : « Ego sum veritas et vita ». Merito ergo, *qui credit in Filium, habet vitam aeternam.* Ac si dixisset : Qui credit in Filium, habet ipsum Filium, ac per hoc habet vitam aeternam, quia ipse Filius vita aeterna est. *Qui autem non credit in Filio, non videbit vitam aeternam.* Eodem genere locutionis : qui autem non credit Filio, non videbit Filium, qui est vita. *Sed ira Dei manet super eum.* Non dicit : ira Dei veniet super eum, sed ait : *manet super eum.* Quae est illa ira Dei? Nihil aliud, nisi maledictio illa, qua Deus maledixit primi hominis peccato, mandatum suum transgredientis, dicens : « Maledicta terra in operibus tuis ». Illius irae effectus est mors, et corruptio, et omnino veritatis ignorantia, quae omnia manent super eum. De illa ira ait Apostolus : « Fuistis aliquando filii irae sicut et ceteri ». Ira Dei potest originale peccatum intelligi, quoniam illud originale peccatum iram Dei in humanam naturam provocavit; quod originale peccatum manet in his, qui nolunt credere in eum, qui pro illis mortuus est.

Ut ergo cognovit Jesus, quia audierant Pharisaei, quia Jesus plures discipulos facit, et baptizat, quam Joannes, etsi Jesus ipse non baptizavit, sed discipuli ejus. Baptizavit Christus et non baptizavit. Baptizavit, id est purgavit in spiritu, quos non ipse, sed sui discipuli aqua tingebant in corpore.

Reliquit Judaeam, et abiit iterum in Galilaeam. Postquam Dominus cognovit, cui omnia corda cognita sunt, quod audierant Pharisaei plures discipulos ad eum venisse, quam ad Joannem, et plures baptizasse quam Joannes, reliquit Judaeam. Pharisaei quippe, invidia commoti adversus Christum ejusque discipulos, videntes baptismum Joannis paululum vilescere, quoniam maxime ex Pharisaeis discipuli Joannis fuerunt, sicut etiam tunc et Christi,

VARIAE LECTIONES.

¹ Corr., pro sunt cod. sed. ² Cod. nunquid. ³ Cod. nunquid.

baptisma vero Christi crescere et numerum discipulorum ejus, insuper etiam cognoscentes per doctrinam Christi legem evaeuari, Veterisque Testamenti caerimonias, quod in doctrina Joannis non poterunt cognoscere, tali itaque zelo turbati, Christum suosque discipulos omnesque credentes in ipsum cogitabant persequi. Hac occasione reliquit Jesus Judaeam, id est Pharisaeos incredulos, cogitantes eum persequi. Hoc autem fecit, non quasi timidus vel impotens; potuit enim permanere in Judaea a persecutione carnalium impiorumque Pharisaeorum illaesus; sed ut exemplum credituris in eum relinqueret, dans eis suo exemplo potestatem fugiendi a facie persequentium se, eosque ad tempus deserere, ne ante tempus Deo placitam et praefinitam ab eis comprehenderentur; ac per hoc in Judaea diutius maneret, si, quos reliquit, credituros cognosceret. Juxta vero leges theoriae reliquit Jesus Judaeam, postquam ex Judaico populo primordium Ecclesiae in his, qui in eum crediderunt, suscepit; reliquit carnales perfidosque Judaeos, legis litteram sequentes, et ad spiritum ipsius litterae, qui est Christus, accedere nolentes. Morabatur itaque Dominus in Judaea, ut salvaret quos voluit; reliquit Judaeam, deserens quos merito saepe superbiae salvare neglexit. Deseruit litteram legis, quae neminem ad perfectum ducit; lex enim neminem ad perfectum duxit; et ab iis iterum [abiit]^a in Galilaeam, hoc est, in spiritualem ipsius litterae intellectum, qui per Galilaeam symbolice figuratur. Nec vaecat quod ait: *Abiit iterum in Galilaeam*. De Galilaea enim venit in Judaeam, sicut in superioribus scriptum est: « Post haec venit Jesus et discipuli ejus in Judaeam terram ». Galilaea caelestis vitae ac divinae bonitatis figuram gerit, de qua Dominus nascens in carne venit in Judaeam, hoc est, in sacramenta ipsius legis, quae primo Judaeis data est, sicut ait Apostolus: « Dum autem venit plenitudo temporum, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege ». Quoniam vero noluit manere sub lege, neque eos, qui in eum credituri essent, reliquit legem, ne sub lege essent, sed sub spiritu. Et hoc est, quod Apostolus ait, « ut eos, qui sub lege erant, redimeret », hoc est, de servitute carnalis legis in libertatem spiritus revocaret. Et hoc est: *abiit in Galilaeam*.

Oportebat autem transire per Samariam. Inter Judaeam et Galilaeam Samaria constituta est, hoc est, inter legem litterae, quae significatur per Judaeam, et aeternas divinas leges circa Deum revolutas, quarum figuram gerit Galilaea, lex naturalis in medio constituta est. Quoniam igitur Christus primo quidem ex lege litterae fundamenta suae sumpsit Eccle-

siae, oportebat eum transire per gentes sub lege naturae constitutas, ut ex eis similiter in structuram, quam coeperat, electos per fidem lapides vocaret. Samaria quippe ab alienigenis, hoc est ab his, qui et legali littera, quae soli carnali Israel imposita, et naturali lege usi sunt seu abusi, possessa est, ut cum universali Ecclesia, et ab Judaeis et a gentibus collecta et aedificata, ipse fabricator in Galilaeam aeternae beatitudinis rediret. Quod autem Galilaea aeternam vitam significet, non solum ex interpretatione potest conjici, verum etiam ex divinis gestis, quae in ea peracta sunt. Galilaea quippe *transmigratio facta vel revolutio* interpretatur^a; transmigratio autem facta est humanae naturae in Salvatore suo de lege primum carnali in leges naturales, ab ipsis iterum ultra naturam in leges aeternas. In Galilaea quoque juxta fidem rerum gestarum transformatio Christi facta est, per quam significatur humanae naturae transmutatio in pristinam gloriam, quam peccando deseruit. In Galilaea ascendit in montem, in quo octonariam doctrinam discipulis suis tradidit, per quam ad beatitudinem futurae, quae octonario numero innuitur, credentes in Christum transituri sunt.

Venit autem Jesus in civitatem Samariae, quae dicitur Sichar, juxta praedium, quod dedit Jacob Joseph filio suo. Samaria, ut praediximus, gentilis populi sub naturali lege constituti typus est; civitas Samariae, quae dicta est Sichar, collectionis fidelium illius populi fidem Christi accipientis. Sichar quippe interpretatur *conclusio* seu *ramus*^b. Gentilium populus conclusus erat. Concluserunt Scriptura omnia sub peccato. Ipse est ramus de oleastro excisus et olivae, cujus rami fracti sunt, insertus. Notandum, Sichar pro Sychem corrupte poni. Sychem interpretatur *numeri*^c: electos ex gentibus numeratos investigatio manet. Et quoniam ipsa naturalis ratio non aliunde surgit, nisi a causa omnium bonorum, a Deo videlicet, pulchre dicitur *fons Jacob*, id est ratio infinita, Patris altitudine procedens. Fons quoque Jacob hanc universitatis infinitam partem, hoc est omnia visibilia intra hujus mundi sensibilis terminos coartata, non incongrue significat. Breviter ergo colligendum: fons Jacob aut sensibilis naturae aut intelligibilis rationis symbolum est.

Jesus ergo fatigatus ex itinere sedit sic super fontem. Fatigatio Jesu incarnatio ejus est. Nostram quippe naturam merito originalis peccati, laboribus hujus mundi atque aerumnis fatigatam, accepit. Iter ejus descensus divinitatis suae, ad suscipiendam nostrae naturae similitudinem. Absque labore creavit nos per divinitatem, cum labore creavit nos per

VARIAE LECTIONES.

^a Abiit om. cod., a ld. ex conji.

NOTAE.

^a S. Hieronymus: *Galilaea, volutabilis, aut transmigratio perpetrata vel rota*. J. Scotus recte vocem derivat a *גלגל*, *rottere*; interpretio *transmigratio* respicit *גלגל*, GILGAL, Josua V, 9.

^b Sic S. Hieronymus: *Sichar conclusio sive ramus*.

^c S. Hieronymus: *Corrupte pro Sychem, cum transfertur in humeros, ut Sichar legeretur, usus obtinuit*. J. Scotus legisse videtur *numeri* pro *humeri*; sed interpretatio *numeri* non satis accurata est; nam Sychem derivatur a *שחם*.

humanitatem. Aeternaliter in se ipso et in Patre suo manens et immutabiliter, movit se ipsum veluti quodam itinere temporalis dispensationis per carnem. *Sedit super fontem.* Sessio Christi incommutabilis divinitatis suae in nostra natura possessio. Nostra autem natura duplex est : constat quippe ex visibili corpore et invisibili anima. Quae duo duplex ipsius fontis interpretatio indicat. Praedictum namque est, et rationabilem animam et visibilem creaturam fontem figurasse. Quoniam vero humanitas Christi non solum omnem visibilem, verum etiam omnem intellectualem creaturam superat, homo enim dicitur et plus quam homo, apte super fontem sedisse narratur, quamvis ex itinere fatigatus. Infirmis enim humanitatis ipsius omni creatura fortior est merito, quia in Deum assumpta. *Hora erat quasi sexta.* Sexta hora sextam mundi aetatem praefigurat. Cujus prima aetas ab expulsionem primi hominis de paradiso usque ad altare, quod Noe exiens de arca post diluvium construxerat, computatur. Secunda, inde usque ad altare, in quo Abraham jussus a Deo immolare Isaac. Tertia, dehinc ad altare regis David in area Ornan Jebusei. Deinde quarta, usque ad altare Zorobabel in templo reaedificato. Inde quinta, usque ad baptismum Joannis, seu, ut multis non irrationaliter videtur, usque ad verum altare, hoc est usque ad Christi crucem, quam cuncta praefata typicabant altaria. Protenditur hinc sexta aetas usque ad finem mundi; nunc agitur. Septima namque aetas in alia vita perficitur in animabus corpore solutis; quae aetas incipit martyrio Abel, et in fine mundi resurrectione omnium terminabitur. Post quam octava incipiet apparere, quae nullo fine circumscribetur. Potest etiam in sexta hora perfecta caelestis gratiae claritas, quae Christo inhumanato plenissime illustravit mundo, typice figurata intelligi. Senarius siquidem numerus perfectus est.

Venit mulier ex Samaria haurire aquam. Samaria, ut praediximus, figuram gentium suggerit. Mulier egressa de Samaria Ecclesia est, ex ipsis gentibus collecta, quae, suscepta fide veritatis, fontem ipsius, id est Christum, haurire desiderat. Item mulier de civitate egressa naturam indicat humanam, quae naturaliter rationis fontem appetit, unde siti suae, hoc est, indito sibi verae cognitionis appetitui satisfacere valeat; quod ante incarnationem conditoris, qui est fons vitae, adimplere nequiverat. Bibebat tamen laboriose ex naturali fonte rationis sibi insitae, naturam rerum physico motu vestigans, ipsiusque naturae creatorem et causam. *Dicit ei Jesus : Da mihi bibere. Discipuli enim ejus abierant in civitatem, ut cibos emerent.* Jesus super fontem sedens petit ab Ecclesia primitiva, quam ex gentibus elegerat, potum fidei, qua in eum creditur. Petit a natura potum rationis, qua conditor atque redemptor suus investigatur. Discipuli in civitatem emere cibos abeuntes, apostoli sunt in mundum missi, ut eme-

rent spirituales escas, hoc est fidem et actionem et cognitionem, quibus spirituales magistri Ecclesiae satiantur. Primo siquidem ab his, quibus praedicant, fidem postulant, deinde congruas ipsi fidei actiones, postremo cognitionem veritatis, propter quam et fides praedicatur et actio scientiaeque perficitur.

Dicit ergo ei mulier Samaritana : Quomodo tu, Judaeus cum sis, a me bibere petis, dum sim mulier Samaritana? Non enim coutuntur Judaei Samaritanis. Mulier illa Samaritana, quae typum Ecclesiae seu naturae gestabat, miratur Dominum, quem adhuc ignorabat, sed tantum Judaeum fuisse cognoverat, cur petierit ab ea bibere, cum esset mulier Samaritana. Non enim, ut ait, coutuntur Judaei Samaritanis. Ubi secundum litteram quaeritur, quid est, quod ait femina, *non enim coutuntur Judaei Samaritanis*, dum Samaritani et sub lege Moysi omnibusque ejus praeceptis et symbolis vixerint, simulque cohabitarint, ac per hoc, si sub una lege vivebant, in cibis etiam communicasse existimandum. In quo ergo non coutebantur? Ad hoc dicendum : Judaei et Samaritani, sub una lege degentes, unum Deum, Patrem videlicet adorabant, sed de loco orationis contendebant. Judaei quippe in nullo alio loco adorari putabant, nisi in templo, quod erat Hierosolymis. Samaritani vero in monte Samariae, in quo habitavit Jacob, Deum colendum existimabant. In hoc ergo non coutebantur, de loco orationis discrepantes. Si enim lex Judaica Judaeos Samaritanis conti prohiberet, fortassis Christus figuratum potum a muliere non peteret, nec suos discipulos cibos ab eis emere sineret, cum indubitanter non potum aquae corporalis, sed potum fidei spiritualis petiisso credendum sit.

Respondit Jesus et dixit ei : Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi : Da mihi bibere, tu petisses eum, et dedisset tibi aquam. Ac si dixisset : Si tu, mulier, nosses me, et in me perfecte crederes, et si scires donum Dei, hoc est Spiritum sanctum, tu petisses a me bibere, et darem tibi merito tuae fidei aquam vivam, Spiritum videlicet sanctum.

Dicit ei mulier : Domine, neque hauritorium habes, et puteus altus est. Quomodo ergo habes aquam vivam? Mulier, adhuc carnalis et nondum credens, ignorabat verba loquentis cum ea; putaverat enim illa de sensibili aqua Dominum dixisse, cum ipse de intelligibili tractaret. Puteus altus, ut praediximus, aut profunditatem humanae naturae significat, aut humilitatem sensibilis atque corporalis creaturae, quae propterea profunda dicitur, quia nihil in universitate rerum creaturarum inferius est corporali natura. Hauritorium vero studium sapientiae, quo intimis naturae sinibus rationis unda promulgatur, dum de humana substantia sensibilibus creatura physica tractat investigatio. Sanctus Augustinus puteum profundum delectationem¹ corporaliun

VARIAE LECTIONES.

¹ *Coel. delectationem.*

rerum, ex quibus et in quibus instar aquae manantis ipsa delectatio surgit, significare astruit; hauritorium vero cupiditatem carnalis animae, quae semper appetit delectatione¹ temporalium et corporali-um rerum satiari. Sequitur :

Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibebat, et filii sui, et pecora sua? Mulier Samaritana alienigena erat; patrem autem suum vocat Jacob. Nec immerito, quia sub lege Moysi vixerat, et praedium; quod Jacob filio suo Joseph dederat, possidebat. Quod ergo ait : *Numquid tu major es patre nostro Jacob?* videtur hoc velle, ac si diceret : Numquid majoris potestatis es patre nostro Jacob, qui hunc puteum foderat, et hauritorium habebat, quo aquam et sibi et filiis et pecoribus suis ministrabat? Tu autem neque hauritorium habes, neque ullum instrumentum aquae trahendae, et mihi promittis dare bibere; verba loquentis secum adhuc non intelligens.

Respondit Jesus et dixit ei : Omnis qui bibit ex aqua hac, quam haurire vis, femina, et existimas me a te petere, sitiet iterum, temporalem videlicet sitim temporaliter extinguit. Quicumque autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum. Ac si diceret : Cuiusque credenti in me donum sancti Spiritus a Patre per me procedentis dederam, non sitiet in aeternum. Dicturus enim est cum Psalmista : « Satiabor, cum apparuerit gloria tua ».

Sed aqua, quam dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Aqua spiritualis, hoc est, donum sancti Spiritus salit in vitam aeternam. Aqua corporalis deorsum fluit, aqua spiritalis sursum salit, ac secum eos, qui eam imbibunt, in aeternam gloriam et beatitudinem subvehit.

Dicit ad eum mulier : Domine, da mihi hanc aquam ut non sitiam, neque veniam huc haurire. Incipit natura cognoscere conditorem suum; inest enim rationali creaturae appetitus beatitudinis et verae cognitionis, quod per Samaritanam mulierem praefigurabatur. Incipit Ecclesia fidem, quam prius simpliciter coepit haurire, altius cognoscere, dum in theologicas rationes inchoat intrare.

Dicit ei Jesus : Vade, voca virum tuum, et veni huc. Ac si diceret : Petis a me aquam salientem in vitam aeternam, Spiritum videlicet sanctum, cujus dono vitam aeternam do. Non potes talem aquam bibere, nisi virum tuum vocaveris. Vade ergo, si vis bibere, voca virum tuum, et cum illo veni huc; hoc est : crede in me, ut et tu, et tuus vir, Spiritum sanctum imbibas. In hoc loco de genere in speciem transitus intelligitur theoriae. Praedictum est namque, quod Samaritana mulier et generalis Ecclesiae de gentibus collectae, et generalis humanae naturae symbolum sit. Nunc vero eadem mulier, et uniuscujusque in unitate Ecclesiae constituti, et uniuscujusque animae

A humanam naturam participantis figuram praetendit. Mulier itaque est anima rationalis, cujus vir intelligitur animus, qui multipliciter nominatur; aliquando enim intellectus, aliquando mens, aliquando animus, saepe etiam spiritus. De hoc viro ait Apostolus : « Caput mulieris vir, caput viri Christus, caput Christi Deus »; ac si aperte diceret : Animae rationalis caput est vir ejus, intellectus ejus; ipsius vero intellectus caput est Christus. Hic est enim naturalis ordo humanae creaturae, ut sub regimine mentis subdatur anima, mens autem sub Christo; ac sic totus homo per Christum jungitur Deo et Patri. Nam et sexus duplex, virilis sane atque femineus, qui in solo corpore exterius inspicitur, interiores animi et animae habitudines praetendit². Ternaria quippe rationabilis animae divisio est : in animum, et rationem, et sensum interioriorem. Animus semper circa Deum volvitur, ideoque vir atque rector ceterarum animae partium merito dicitur, quoniam inter ipsam et Creatorem suum nulla aia interposita est creatura. Ratio vero circa rerum creaturarum causas et cognitiones versatur, et quicquid animus a superna contemplatione percipit, rationi tradit, ratio vero commendat memoriae. Tertia pars animae est sensus interior, qui rationi subditur, quasi superiori parti, ac per hoc per rationem subditur menti. Sub illo vero interiori sensu naturali ordine sensus exterior positus est, per quem tota anima quinquepartitum corporis sensum vegetat, regit, totumque corpus vivificat. Quoniam itaque anima rationalis nil de supernis donis percipere valet, nisi per virum suum, hoc est per animum, qui principatum totius naturae tenet, merito jubetur³ mulier, anima videlicet, vocare virum suum, intellectum suum, cum quo et per quem dona spiritalia potest bibere, absque quo nullo modo supernae gratiae [potest]⁴ esse particeps. Ideo ait, *voca virum tuum et veni huc*; absque viro tuo minime praesumas ad me venire. Absente quoque intellectu, nemo novit altitudinem theologiae ascendere, nec dona spiritalia participare.

Respondit mulier et dixit ei : Non habeo virum. Dicit ei Jesus : Bene dixisti, quia virum non habes. Bene dixisti, ait; laudo, quod dixisti, quae⁵ vere dixisti. Novi enim te non habere virum, neque ideo novi, quia tu dixisti, te non habere, sed per me ipsum, cui vacat omnia nosse.

Quinque enim viros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus vir; hoc vere dixisti. De quinque viris mysticae mulieris, id est rationalis animae carnaliter viventis, sensus auctorum variantur. Quidam de quinque libris Mosaicae legis accipiunt; quorum sensus propterea non probatur, quoniam Judaicis solummodo data est lex Mosaica, haec autem mulier generaliter omnem humanam animam significat. Augustinus quinque sensus corporis quinque viros

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. delectationem. ² Cod. praetendunt. ³ Cod. iuretur. ⁴ potest em. cod., add. ex conj. ⁵ Sic cod., forte quia?

intelligit, sub quibus unamquamque animam¹, A priusquam ad perfectam aetatem venerit, qua ratione uti possit, non dubium est vivere. Visus enim in infantibus viget, similiter auditus, olfactus, gustus, tactus. Ultra hos carnalis adhuc anima atque infantilis nihil potest participare. Dum autem venerit ad aetatem adultam, quasi cuidam sexto viro copulatur, id est rationi. Saepe tamen carnalis anima atque insipiens, neglecto rationabili motu, veluti naturali viro errori subditur, a quo et per quem fallitur, et ea, quae contra naturam sui sunt, derelicto naturali ordine appetit. Ideoque de eo dicitur, *et nunc quem habes non est tuus vir*; tuum virum deseruisti et obedire ei noluisti, adulterum secuta es, ac per hoc adultera facta. Sed si vis bibere de aqua, quam dabo tibi, vade, voca virum tuum, cui subiecta debes fieri et spiritali conjugio adungi. Desere adulterum, ne sis adultera; desere errorem, quo seducta es; virum tuum reliquisti, et naturalem castitatis tuae pulchritudinem violasti. Hactenus Augustinus. Maximus quinque viros quinque leges humanae animae datas significare asserit. Quarum prima in paradiso ante peccatum data est homini, de illicito et prohibito ligno. Secunda post praevagationem et expulsionem ejus de paradiso, de multiplicatione humanae propaginis. Tertia Noe ante diluvium, de arca fabricanda. Quarta post diluvium, de divisionibus gentium. Quinta Abraham, de circumcissione et immolatione filii sui. His quinque legibus, quasi quibusdam quinque viris, humana anima ab initio mundi usque ad legem Moysi subiecta erat. Lex autem litterae, quae data est per Moysen, non ad liberandam animam vel justificandam data est, sed ad redarguendam, et gravitatem sacramentorum opprimendam, quae ei nullam salutem contulerant, nisi ad gratiam Novi Testamenti confugeret. Lex enim data est, ut gratia quaereretur, gratia autem data, ut lex impleretur. Quoniam igitur lex litterae nil humanae naturae contulerit ad salutem, neminem enim lex ad perfectum duxit, sed ad curandum delictorum valuit, sicut ait Apostolus: « Viri peccati lex », idem: « Lex autem subintravit, ut abundaret peccatum », pulchre ait Dominus Samaritanae: *Et nunc quem habes non est tuus vir*; dimitte litteram, non est tuus vir; vade ad virum tuum, ad spiritum litterae; voca legem gratiae, quae est tuus vir, a quo spiritalium virtutum prolem concipies, cum quo dona sancti Spiritus tibi dabo, quibus in me credere valebis. Repudiato igitur sexto viro, carnali videlicet lege, jubetur rationalis anima vocare virum suum, hoc est Novum Testamentum, legem gratiae, sub qua sola salvari poterat.

Dicit ei mulier: Domine, video, quia propheta es tu. Ut cognovit mulier ex his, quae ei Dominus de numero virorum suorum, deque suo adulterio cum viro alieno, quod ipse propheta fuerit, continuo

A proposuit quaestionem, ac si diceret: Quoniam video te et indubitanter cognosco prophetam esse, solve mihi quaestionem, de qua Judaei et Samaritani contendunt, de loco videlicet adorandi Deum, pro qua ipsi Judaei nobis non contumantur, hoc est, a nobis dissentiunt.

Patres nostri in monte hoc adorabant. Id est, Jacob, et filii ejus, et omnes Samaritani, qui sub lege Mosaica degebant, et vos, Judaei, dicitis, quia in Hierosolymis est locus, ubi oportet adorare. In hoc itaque dissentimus, in hoc unanimiter non contumur. In monte hoc Samariae adoramus Deum, ubi Jacob, vos in templo Hierosolimitano. Quoniam itaque video te prophetam, nosse omnia te non dubito; ac per hoc fac me certam de hac contentione, id est vestra et nostra, ubi adorare Deum debemus, in hoc loco, an Hierosolimis.

Dicit ei Jesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitur Pater. Vos adoratis, quod nescitis, nos adoramus, quod scimus. His verbis mulieris jactantiam Samaritanae omniumque Samaritanorum opprimit. Samaritani quippe putabant, se non minoris religionis fuisse, quam Judaei. Ex persona igitur Judaeorum loquitur, non impiorum se non recipientium, sed patriarcharum et prophetarum, et eorum, qui in se crediderunt paulo ante in Judaea. Propterea ait: Vos adoratis Patrem quem nescitis, nos autem adoramus eundem Patrem quem scimus. Nemo enim potest adorare Patrem, nisi prius adoraverit Filium. Qui credit in Filium, ipse novit Patrem, ac per hoc novit et Patrem. Ait enim: « Philippe, qui me videt, et Patrem meum videt ». Tu igitur, mulier, cum tua tota [gente] nescis Patrem quem adoras, quia adhuc non credidisti in Filium ejus, per quem ad Patris notitiam pervenitur. Et hoc est quod sequitur: *Quia salus ex Judaeis.* Ac si aperte diceret: Ideo scimus quod adoramus, adjungens se credentibus Judaeis, *quia salus ex Judaeis*, quia Christus, qui est totius mundi salus, ex Judaeis est, non solum origine carnis, verum etiam propagine fidei; ex eis enim orta est fides et primitiva Ecclesia.

Sed venit hora et nunc est. Horam dicit praesentiam suam in carne. Tu, inquit, mulier, de loco adorandi me consulis; ideo tibi dico, venit hora, praesens sum, et nunc sum in carne. *Quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.* Priusquam venirem, nemo potuit adorare Patrem in spiritu et veritate, praeter patriarchas et prophetas, quibus praesentia mea in carne revelata est per Spiritum, antequam venirem in mundum. Non ergo, o mulier, in monte hoc, neque in Hierosolymis veri adoratores adorabunt me et Patrem meum, sed interiorius in intimo templo cordis sui intelligentiaeque suae. Purgabitur prius per fidem, illuminabitur per

VARIAE LECTIONES

¹ *Cod. unaquaque anima.*

scientiam, perficietur per deificationem. In monte theologiae in spiritu adorabunt, qui Spiritu sancto illuminati erunt. *Etenim Pater tales quaerit adorantes se, qui eum in spiritu suo et in veritate cognitionis suae adorant. Quod praedixit ratione conclusit, dicens :*

Spiritus Deus, et adorantes se in spiritu et veritate oportet adorare. Ac si diceret : Si Deus corporeus aut corpus esset, fortassis quaereret loca corporalia ad se adorandum. Jam quia spiritus ¹ est, eos quaerit, qui in spiritu suo et in intellectu per veram cognitionem se adorent.

Dicit ei mulier : Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus. Quoniam praedixit Dominus : *« venit hora et nunc est »*, putabat mulier de Messia, hoc est de venturo Christo, quem adhuc praesentem non cognoverat, quasi de alio dixisse. Audierat enim ex prophetis Christum venturum. Ideo ait : *Scio quia Messias venit. Venit dixit, non « veniet »*, ut sua verba verbis prophetae compararet, cum quo loquebatur; aut quodammodo illuminata a spiritu venientem Christum praesentialiter intellexit, aut quia usus loquendi est, ut de eo, qui est in itinere, *venit*, cum adhuc non venerit, dicatur. Messias hebraicum nomen est, quod graece interpretatur Christus, hoc est unctus. *Cum venerit ille, adnuntiabit nobis omnia.* Adhuc non intellexit perfecte praesentem Christum, credidit tamen, a prophetis erudita, adventum Christi et doctrinam ejus futuram. *Adnuntiabit nobis omnia, cuncta videlicet, quae ad cultum suum et Patris sui pertinent.*

Dicit ei Jesus : Ego sum, qui loquor tibi. Primo Dominus intellectum mulieris aperuit, ut crederet, deinde se ipsum ei manifestavit. Illa siquidem credidit prophetas, qui de adventu Christi praedixerunt; ideoque meruit loqui cum ipso, quem futurum crediderat, quamvis adhuc praesentem non cognoverat. Cujus fidei merito venit ad cognitionem loquentis de se ipso Christi et dicentis : *Ego sum ipse Christus; quem cognoscis futurum, jam cognosce praesentem.*

Et continuo venerunt discipuli ejus, et mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Quare mirabantur, cum saepissime Christus locutus est cum mulieribus? Non ergo mirabantur Dominum suum loqui cum muliere, sed hoc solum mirabantur, quia cum Samaritana, id est alienigena muliere, ignorantes mysterium Ecclesiae de gentibus futurae. *Nemo tamen dicebat : Quid quaeris aut quid loqueris cum ea?* Non enim ausi sunt discipuli interrogare Dominum suum, timentes, ne ab eo reprehenderentur, si incaute eum interrogarent, nondum valentes futurae Ecclesiae mysterium cognoscere.

Reliquit ergo hydriam suam mulier. Postquam Ecclesia se i humana natura cognovit praesentiam

A divinae substantiae in carne, reliquit hydriam suam, reliquit usum suum carnalem, reliquit aquam et studium carnalis scientiae. . . . .

FRAGMENTUM III.

CAP. VI, 5-14.

. . . . . turbam ad se venientem videre non posset, si oculos suos non levaret, qui, priusquam fieret mundus, omnia viderat, neque unquam corporalium oculorum instrumentis ad videndum indigebat. Elevat ergo oculos suos, edocens cordis nostri oculos elevare, totumque mundum undique ad fidem Christi concurrere. Levare etiam oculos nostri cordis exemplo Christi admonemur, ut, si forte, eo nos docente et interius illuminante, altitudinem actionis et scientiae, necnon et theologiae ascendere permittamur, turba sequentium carnalium cogitationum nos non perturbet, et a contemplationis altitudine dejiciat, sed eas spiritualibus escis, quantum possunt capere, satisfaciendo pascere procuremus. *Dicit ad Philippum.* Philippus, qui interpretatur *os lampadis*^a, figuram gerit praedicantium fidem, quibus in altitudine contemplationis cum Christo constitutis, de carnalium cogitationum turba pascenda Dominus quotidie loquitur : *Unde ememus panes ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum, hoc est fidem ipsius de futuro miraculo consulens. Deus tentator C malorum est. Tentat autem electos probandi gratia, non supplantandi. Tentationis siquidem duae species sunt, quarum una justorum probat fidem, altera impiorum reprobat perfidiam.*

Ipse enim sciebat, quid futurum erat facere. Probandi, inquit, gratia tentat Dominus Philippum, non discendi, quid faciendum foret. Ipse enim novit, priusquam fieret mundus, omnia miracula, quae facturus esset in mundo. Quod enim ait, *ipse enim sciebat*, non ante aliquod tempus, sed ante omnia tempora cognoverat, quid futurum ei erat facere.

Respondit ei Philippus : Ducentorum denariorum panes non sufficiunt his, ut unusquisque modicum quid accipiat. Adhuc Philippus lacte doctrinae nutritus, solidum verae fidei atque cognitionis cibum capere non valens, juxta suae jam virtutis facultatem respondit, impossibile existimans, tantam multitudinem paucis panibus refici posse. Erudiendi itaque gratia ludit Dominus cum Philippo, tentans ejus fidei simplicitatem, ut per hoc disceret alius ascendere, nullamque difficultatem Deo crederet inesse. Ordo itaque evangelisantium, qui, ut diximus, per Philippum typice insinuatur, tentanti se Domino, hoc est, fidem illorum probanti, ac per hoc

VARIAE LECTIONES.

¹ Corr., cod. qui a spiritu.

NOTAE.

^a Mira sane interpretatio; derivare enim videtur vocem Philippus a φ, os, et λαμπάς.

etiam laudanti, respondit : Ducentorum denariorum panes non sufficiunt. Centenarius numerus perfectus est; decies enim decem cum conficiunt; qui numerus si fuerit duplicatus, faciunt ducentos; pulchre perfectionem bonae actionis et rationalis scientiae typum gerens, quae pascendis, hoc est audiendis in fide non sufficiunt, nisi eis altitudo theologiae addatur. Actio quippe virtutum fidelium animas solummodo purgat, scientia vero rerum creaturarum illuminat; sed illa purgatio atque illuminatio eis non sufficit, nisi habitus perfectae contemplationis addatur, qui solus animas ad consummatam spiritualium refectionum plenitudinem perducit.

Dicit ei unus discipulorum ejus Andreas, frater Simonis Petri: Est puerulus unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisciculos, sed haec quid sunt in tantos? Eadem simplicitate, qua et Philippus, respondit Andreas frater Simonis Petri. In ea tamen simplicitate multiplex continetur theoria. Puerulus iste, qui juxta fidem rerum gestarum aut unus ex discipulis intelligitur, aut puerulus quidam ex turba, quae eos sequebatur, mystice legislatorem significat, Mosen videlicet, qui veluti quidam puerulus non incongrue dicitur, quia ipsa lex, quae per eum data est, neminem ad perfectam justitiae actum perduxit. Unus puerulus dicitur legislator, quia unitatem Ecclesiae futuram praefigurabat factis, dictisque prophetabat. *Hic dixit, hoc est in Veteri Testamento, quod jam Novo clarescente villescere coepit, adhuc tamen omnino non recessit. Qui habet quinque panes hordeaceos;* quinque panes hordeacei sunt quinque Mosaicae legis libri, qui hordeacei non immerito dicuntur, quia carnales homines illis pascabantur. Hordeum quippe jumentorum est proprie alimentum, non hominum. Carnalis populus adhuc sub littera degens, et vetustatem primi hominis, de quo scriptum est: « Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis », non deserens, in numero jumentorum brutorum computabatur, ac per hoc sola littera, quasi quodam hordeaceo pane mixto cum palea, non autem spirituali medulla ipsius litterae vescabatur. Granis siquidem hordeaceis ita naturaliter intimi palearum folliculi adhaerent, ut vix ab eorum medulla segregari queant, legalium sacramentorum necnon et praeceptorum difficultatem intelligentiae significantes. Quinarius quoque numerus hordeaceorum panum quinque corporeos sensus insinuare non incongrue intelligitur. Quanto siquidem quis fidelium in his, quae per quinquepartitum corporis sensum accipiuntur, delectatur, tanto inter bruta animalia hordeo vescentia computabitur. Dum vero eos, sensus dico, actionis et scientiae incremento deserens spirituali esca vescitur, non jam inter bruta, sed inter rationalia animalia reputatur. Quoniam itaque nemo ad altitudinem virtutum et contemplationum sinitur ascendere, nisi prius sen-

sibilium rerum significationibus nutriatur, pulchre Dominus sequenti se turbae fidelium panes distribuit hordeaceos, ut prius inde satiatos¹, si fidem, quam acceperant, servaverint, ad spiritualia et altiora rationalis creaturae alimenta perducatur, quibus, priusquam corporeos sensus, omniaque, quae per eos accipiunt, transcendant, nutriri non possunt. Quod ergo ait, *sed hoc quid est in tantos?* tale est, ac si diceret: Legis littera seu corporei sensus et corporalia, quid sunt? quid prosunt ad tantam multitudinem fidelium, qui in te credituri sunt, et spiritualia alimenta petitori, quae omnem litteram omnemque corporeum sensum superant? « Nec enim oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se ».

B Dicit autem Jesus: Facite homines recumbere. Erat autem foenum multum in loco. Foenum multum legis litteram significat, quae multiplex erat in symbolis, foenum quoque multum carnalium cogitationum, quae per corporeos sensus animae ingeruntur, ab eaque iterum citissime labuntur, non incongrue significat. Pulchre quoque discipuli jubentur facere homines recumbere, quoniam magistri veritatis, nisi prius veluti in infimis locis, in simplicitate litterae et visibilis creaturae eos, quos nutriverant, erudire incipiant, in altitudinem contemplationis erigere non valent. Primus quippe gradus est, ad ascendendam altitudinem virtutum, sanctae Scripturae littera, rerumque visibilium species, ut prius recta littera, seu creatura inspecta, in spiritum litterae, et in rationem creaturae, rectae rationis gressibus ascendant. *Recubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.* Eadem ratione theoriae, sicut per quinque panes quinque libri Mosis, quantum ad litteram attinet, seu quinque corporis sensus significantur, ita per quinque millia multitudo eorum, qui sub lege litterae vixerunt, seu eorum, qui carnalibus sensibus adhuc subjiciuntur, recta ratione innuit. Millenarius quippe numerus perfectus ac cubicus est. Decies quippe decem decies millenarii numeri summam conficiunt. Qui, dum per quinarium numerum multiplicatur, carnaliter viventium plenitudinem insinuat. Qui mox, ut sancta historia et visibili rerum superficie eruditus fuerant, ad altitudinem spiritualium rerum transituri sunt.

D Accepit autem panes Jesus, et gratias agens, distribuit recumbentibus, similiter et ex piscibus quantum volebant. Accepit Dominus panes, quia ipse legem per Mosen dedit, ita ut lex illius proprie dicatur, qui dedit, non illius, per quem veluti ministrum data est. *Et gratias agens, distribuit recumbentibus;* cui gratias, nisi Patri, qui sic dilexit mundum, ut Filium suum daret, per quem pasceret mundum visibilibus sacramentis et sensibilibus creaturis, ut per haec ad se cognoscendum perduceret atque nutriret? Duo pisces duo testamenta, quantum ad sensibilia symbola pertinent, insinuant. Pisces quippe in aqua

VARIAE LECTIONES.

¹ Cod. satiat.

sunt sensibilia symbola, in carnali adhuc populo, perfecte tamen vivere inchoanti. Quae symbola, dum altius quodammodo intelligi incipiuntur, recte desiderantibus, quantum volunt, distribuuntur. Distribuire quippe est, visibilia symbola ab invisibilibus eorum intellectibus discernere, et juxta uniuscujusque capacitatem dispertiri. Quidam volunt, per duos pisces duas personas in lege, regis videlicet et sacerdotis, quidam, prophetas et psalmos significari.

Ut autem saturati sunt, dicit discipulis suis : Colligite, quae superaverunt, fragmenta, ne quid pereat. Simplex fidelium turba sola littera, visibili creatura, necnon et visibilibus symbolis saturata atque contenta; litterae et creaturae et symbolorum spirituales intellectus veluti residua quaedam fragmenta, quae adhuc carnales non possunt assumere magistri Ecclesiae colligere jubentur, ne quid ex ipsis intellectibus non intellectum pereat, sed ex eis spiritualium animarum rationale desiderium in divinis contemplationibus satiatur. Fragmenta itaque sunt hordeaceorum panum, subtiles ac difficiles intellectus sanctae Scripturae et sensibilibus sacramentorum, quas doctores Ecclesiae in unum colligunt, ne quid ex eis pereat, hoc est, ne aliquid ex eis remaneat, quod capacibus intelligibilium sensuum non distribuatur.

Colligebant ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, qui superaverant manducantibus. Duodenarius cophinorum numerus capacitatem sapientum spiritualesque intellectus colligentium typice figurat. Duodenarius quippe numerus perfectissimus est, multisque modis consideratus, i. e. actione virtutum, et in scientia rerum, et in theologia, quae circa divina solummodo versatur, praeditis divinorum hominum intellectus significat. Primum quidem duodenarii perfectio consideratur eo, quod senarii numeri duplus est. Senarius autem numerus perfectionem bonorum operum in hac vita insinuat; quae si duplicata fuerit, in aeternam contemplationem, quae totius bonae operationis fructus est, veluti in duodenarii numeri quantitate concrevit. Item duodenarius intra se totius musicae harmonias continet. Habet enim diatessaron * in quaternario cum ternario collato; habet diapente in ternario et binario; habet diapason inter seipsum et senarium. Intra octonarium quoque numerum integra diapason est. Habet tonum inter novenarium et octonarium. Qui omnes numeri intra terminos duodenarii continentur. Ac per hoc omnium rerum visibilium et invisibilium harmonia connexa tali numero figuratur. Quae harmonia solis divinas res intelligentibus, quantum datur hominibus, nota et comprehensibilis est. Duodenarius quoque numerus in decem dividitur et duo. Propterea et legem significat litterae, quae denaria est, et caritatis praeceptum, quod in se geminatur, et in quo lex pendunt et prophetae. Ideoque qui legem praecepto caritatis adimplent, ipsi sunt cophini. in qui-

bus spiritualia fragmenta divinorum intellectuum et colliguntur et salvantur, ne quid eorum pereat. Idem numerus dividitur in septem et quinque, qui numeri musicae humanae vocis attribuuntur, mirabilemque concordiam omnium rerum ad unum finem redeuntium indicat. Quinarius siquidem in se ipso multiplicatus viginti quinque numerum complet. Septenarius vero in duo membra dividitur, quorum majus quaternarius est, minus ternarius. Si itaque septenarium numerum per inferius membrum sui multiplicaveris, viginti unum efficies. Cui numero si majus membrum addideris, erit similiter viginti quinque; ac per hoc ad unum finem quinarius et septenarius multiplicati dicuntur. Spirituales igitur cophini sunt, qui virtute actionis et scientiae ad unum finem aeternae contemplationis perveniunt.

Homines ergo videntes, quod se it signum Jesus, dicebant : Quia ipse est vere propheta, qui venit in mundum. Iterum imperfecta turba redarguitur in eo, quod propter signum visibile, non propter virtutem intelligibilem signi dicebant : *quia ipse est vere propheta, qui venit in mundum.* In hoc miraculo quinarum quantitatis hordeaceorum panum non sine causa quaeritur, quid vult, quod fragmenta quinque panum solummodo, non autem duorum piscium colligantur, ex quibus duodecim cophini implentur, cum ex quinque panibus et duobus piscibus quinque millia hominum saturata fuisse Evangelium narret. Cujus mysterii obscura mihi videtur profunditas, ut vix investigari queat. Augustinus quippe in expositione sua in Joannem nil inde tractat, sed omnino praetermisit. Quamquam multis sufficere videntur, quod in Marco legitur : « tulerunt fragmentorum duodecim cophinos plenos, et a piscibus », ut subintelligatur : et a piscibus tulerunt fragmenta, aut alia, aut eadem. Sed si alia, non XII, sed XXXIII cophini fuerunt, si eadem, suffecerat dicere : tulerunt fragmentorum duodecim cophinos. Videtur non vacare mysterio, quod veluti post fragmenta panis collecta ait : « et a piscibus », absolute, nil addens. Matthaeus siquidem et Lucas indiscrete fragmenta commemorant, in ambiguo linquentes, utrum solummodo panum, ut Joannes, an panum simul et piscium. Conemur itaque, quantum lux mentium dederit, inquirere, non aliorum sensus praedjudicando. Praediximus quippe, quinque sensus corporis seu quinque libros Mosaicos quinario panum numero insinuari, duobus vero piscibus utriusque Testamenti symbola. Ubi primo quaerendum, quid inter mysteria distat utriusque legis, litterae videlicet et gratiae, et symbola. Mystera itaque proprie sunt, quae juxta allegoriam et facti et dicti traduntur, hoc est, et secundum res gestas facta sunt et dicta, quia narrantur. Verbigratia Mosaicum tabernaculum et secundum rem gestam erat constructum, et textu sanctae Scripturae dictum atque narratum. Similiter sacramenta legalium hostiarum et secundum historiam facta sunt,

NOTAE.

* Respicit Graecorum harmonias.

et dicta sunt secundum narrationem. Circumcisio similiter et facta est in carne, et narrata est in littera. In Novo quoque Testamento mysteria baptismatis, Dominici quoque corporis ac sanguinis, nec non et sancti chrismatis juxta res gestas conficiuntur, et litteris traduntur et dicuntur. Et haec forma sacramentorum allegoria facti et dicti a sanctis Patribus rationabiliter vocitatur. Altera forma est, quae proprie symboli nomen accepit, et allegoria dicti, non autem facti appellatur, quoniam in dictis solummodo spiritualis doctrinae, non autem in factis sensibilibus constituitur. Mysteria itaque sunt, quae in utroque Testamento et secundum historiam facta sunt, et secundum litteram narrata; symbola vero, quae solummodo non facta, sed quasi facta sola doctrina dicuntur. Verbi gratia, in veteri lege scriptum est: « Non coques haedum in lacte matris suae ». Illud siquidem nunquam secundum historiam legitur fuisse, teste Augustino; dictum est tamen et scriptum, ac veluti factum traditur, cum veritas divinae historiae factum fuisse non invenitur narrare. Item in Psalmis: « Montes exultaverunt ut arietes, et colles sicut agni ovium ». In his enim divinae Scripturae locis et in multis similibus allegoria sola dicti, non autem facti et dicti, intelligitur. In Novo Testamento multa narrantur, quae secundum fidem historiae non sunt facta, sed solummodo dicta ac veluti facta; quae exempla maxime in allegoria parabolarum Dominicarum reperiuntur, verbi gratia, parabola de divite et Lazaro paupere in sinu Abraham, deque interposito chasmate, de flamma, de lingua, de digito, quae omnia nulla auctoritas secundum res gestas fuisse tradit, sed figurate omnino dicta sunt. Quae forma in omnibus fere parabolis cognoscitur, propriaeque symbolica nominatur; quamvis usus divinae Scripturae sit, symbola pro mysteriis, et mysteria pro symbolis vicinitate quadam atque similitudine ponere. Ponamus ergo quandam similitudinem, qua possimus suadere, quod volumus asserere. Carnalium fidelium populus et in veteri lege praecessit et in nova. Jam est, qui nihil extra litteram sensusque corporeos existimat esse, quoniam altius ultra litteram Scripturae, et ea, quae per sensus accipiuntur, [non] potest ascendere. Similiter in veteri lege perfecti et sapientes in actione et scientia spiritualium intellectuam, ac in Novo Testamento fuisse narrantur, qui, veluti discipuli, cum Christo in altitudinem contemplationis, tanquam in quandam montem ascendunt, relictis carnalibus, sub littera et sensu in foeno rerum temporalium recumbentibus. « Omnis quippe caro foenum, et omnis gloria ejus flos foeni ». Itaque cogitemus in animo veluti multitudinem quandam simplicium fidelium, in lateribus montis, seu in planitie, hoc est, infra altitudinem divinorum intellectuam residentem. Nam ex textu Evangelii datur intelligi, non in summitate montis, sed in quadam planitie, ubi foenum

A multum fuerat, Dominum turbam pavisse. Ubi ait, « reversus in montem ipse solus »; ut secundum res gestas accipiamus, solum Dominum cum discipulis suis prius ascendisse in montem, ac deinde iterum ad inferiora descendisse, miraculoque peracto solum iterum in montem redisse. Huic multitudini fidem Christi esurienti apponuntur quinque panes et duo pisces, hoc est sacramenta, quae et facta et scripta sunt, et symbola, quae solummodo dicta, non autem facta. Accipiens Christus panes quinque et duos pisces, et gratias agens, Patri videlicet, qui voluit fideles suos symbolis ac sacramentis pascere, tradit discipulis suis, magistris suis, ministris suis; ipsi vero turbae dividunt. Panes hordeacei a discipulis franguntur, dum ab eis utriusque legis mysteria in res gestas et in earum spirituales intellectus dividuntur. Simplici historia pascuntur carnales; divinos ipsius historiae intellectus quasi quaedam fragmenta colligunt spirituales. Fragmenta, quae comedunt carnales et saturantur, res gestae; fragmenta, quae comedunt spirituales, divina intellectus rerum gestarum sunt. Verbi gratia, legatur liber Geneseos, eo loci, ubi transitus carnis israel per mare rubrum narratur. Simplex Christianus adhuc, veluti in foeno rerum temporalium atque carnalium recumbens, sola pascitur historia. Quidquid enim ibi factum est, quinque sensibus corporeis notum fuit. Nam et visi sunt Israelitae siccis pedibus mare transisse, Aegyptiaci vero necati fuisse. Hoc quoque a finitimis gentibus auditum est, unda marina gustata est, olfacta et tacta. Quae cuncta simplex adhuc fidelis animus secum tractat et cogitat, indeque, veluti quibusdam fragmentis divinae historiae, satiatur. Intellectum vero ipsius litterae non potest capere, ideoque ab his, qui spiritualia sapiunt, colligitur, ne pereat, sed valentibus intelligere proficiat. Ecce quinque panes hordeaceos: mysteria videlicet rerum gestarum, in litteram et spiritam divisa, et, quantum littera est, sensibus corporeis quinaris conveniunt . . . . .

« Abraham », inquit, « duos filios habuit, unum quidem de ancilla, alterum de libera ». Ecce historiae prima fragmenta simplicibus sufficientia. Consequenter subjungit fragmenta spiritualia, dicens: « Haec autem sunt duo Testamenta ». Apponantur pisces duo eidem multitudini, hoc est sola spiritualis doctrina allegorice dicti, non autem secundum historiam facti. Quae veluti binario numero continetur, quoniam duobus solummodo sensibus percipitur, visu videlicet et auditu, ceteris autem sensibus percipi non potest. Legitur enim oculis, auribus auditur, olfactu vero seu gustu seu tactu remota est. Verbi gratia, ut eisdem utamur exemplis, legatur quod scriptum est in Exodo: « Non coques haedum in lacte matris suae ». Hoc symbolum et per oculos legitur, et per aures auditur; frangi vero

VARIAE LECTIONES.

¹ non om. cod. ² Una linea deest.

non potest, quia juxta rerum gestarum fidem non accipitur, sed solummodo allegorice dictum est. Et quoniam non dividitur, totum memoriae carnalium fidelium commendatur, ut credant sensum spirituales his verbis inesse, quamvis non intelligant. Totum ab his, qui spiritualiter spiritualia cognoscunt, colligitur. In symbolis itaque, hoc est in dictionibus spiritualis doctrinae, quas sola allegoria facti, non autem dicti, tradit, nulla fragmenta colliguntur, quoniam in historiam et intellectum non dividitur. Solus enim intellectus in eo cogitatur, nullum autem factum. Item in Novo Testamento, ut et inde exemplum accipiamus, corpus et sanguis Domini nostri et sensibilibus secundum res gestas conficitur mysterium, et secundum spiritualis intellectus investigatur cerebrum (?). Quod extrinsecus sentitur et percipitur carnalibus hominibus, quinquepartito corporeo sensui subditis, hordeaceus panis est, quia altitudinem spiritualis intelligentiae non valent ascendere; ac veluti quoddam fragmentum est, quibus carnalis illorum cogitatio satiatur.

Fragmentum spirituale est his, qui altitudinem divinorum ipsius mysterii intellectuum valent cognoscere, ideoque ab eis colligitur, ne pereat. Nam mysterium ex littera et spiritu confectum partim perit, partim aeternaliter manet. Perit quod videtur, quia sensibile est et temporale; manet quod non videtur, quia spirituale est et aeternale. Symboli exemplum fiat: « In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum et Deus erat Verbum ». Hoc solummodo dictum, in hoc nulla res gesta cognoscitur, ideoque et totum simpliciter a carnalibus accipitur, et totum uniformiter a spiritualibus. Nec ibi ulla fragmenta possunt fieri, quoniam nil ibi est, quod secundum historiam intelligatur, sed totum ad theologiam, quae omnem sensum et intellectum superat, refertur. Oculis legitur legentium, auribus sentitur audientium, ac per hoc, veluti quidam duo pisces, una eademque evangelistae theologia accipitur duobus sensibus conveniens.

Cetera desunt.

JOANNIS SCOTI

De praedestinatione

LIBER

Ad fidem codicis ms. S. Germani 1314 (olim 634) membran. sec. x, 4°, bibliothecae Regiae Parisiensis recognitus.

Mauguini editio princeps.... M.

MONITUM AD LECTOREM.

Joannes Scotus periculosiorem vix poterat provinciam suscipere, quam *dialecticis philosophicis:que suis argumentis* quaestionem theologicam arduam obscurissimamque « de Praedestinatione » expediendi. In quo quum parum posset proficere, quid mirum, quod adversariorum omnia fere tela in se convertit. E quibus Prudentius Tricassinus, et Ecclesiae Lugdunensis nomine Florus diaconus Scoti librum, ubi primum in lucem prodit, vehementissime impugnarunt, ac summa cum eruditione refutarunt. Quorum scripta, quae in hac Patrologia tom. CXV et CXIX typis excusa sunt, lector aseat.

Scotus in eo potissimum versatur, ut ostendat, nec duplam praedestinationem nec geminam rationi satis congruere, sed unam tantum simplicissimae divinae unitatis esse praedestinationem. Eanque probare nititur variis argumentis, e ratione, sacra Scriptura, Augustino, aliunde petitis. Nec tamen rationes, quas affert, ac doctrinae cum veritate ita satis conveniunt, quin sanae rationi atque doctrinae Ecclesiae saepissime aperte repugnent. Docet enim, « praescientiam et praedestinationem unum idemque esse; praedestinationem in Deo relative fieri non posse; naturam natura non puniri; naturam, quia a Deo sit, nec peccare, nec puniri; neque in primo homine peccasse naturam generalitatem, quae quidem natura si deliquisset, cum una sit, tota profecto periisset; peccare non nisi uniuscujusque individuum voluntatem, puniri vero solum motum voluntarium libidinosum; totam animae naturam voluntatem esse; omne malum esse peccatum et ejus poenam, et haec nihil esse; omnem perversae voluntatis defectum vel privationem vel peccatum, finemque ejus mortem miseriamque suppliciorum aeternorum omnino nihil esse, ac per hoc nec praesciri nec praedestinari; peccata eorumque supplicia nihil esse; nec esse illum ignem aeternum poenam, neque ad eam preparatum vel